

N. d. 1780. 6.

DISSERTATIO INAUGURALIS IVRIS PVBLICI *4, 278.*

DE 1783, 9

685

15

IVRE DELECTVS
IN SACRO ROMANO
IMPERIO.

QVAM

SVB AVSPICIIS REGIIS

CONSENSV ET AVCTORITATE

ILLVSTRIS ICTORVM ORDINIS

PRO

LICENTIA

SVMOS IN VTROQVE IVRE HONORES RITE ET LEGITIME
CAPESSENDI

D. XXX. MAY. *1783*

H. L. Q. C.

PVBLICE DEFENDET

WILHELMVS SCHLÖTER

HAMBVRGENSIS.

GOETTINGAE,

LITTERIS IOH. CHRIST. DIETERICH

ACAD. TYPOGR.

17. 4. 1732

DISSERTATIO IN UNIVERSALIS IURIS PABRICE

DE
IURE DELECTVS
IN SACRO ROMANO
IMPERIO

QUAM
SVM APPLICVS REGIVS

CONSENSV ET AVTORITATE
ILLVSTRIS ICTORYM ORDINIS

LICETIA
SVMOS V. AVTHORITATE ET LEGITIME
CAPRESSIVIT

MDCCCLXXXIII

H. L. C.

WILHELMVS SCHVATER

GORTIN DAE
LITTEBIS ION CHRIST. DIETENICH
ACAD. VIENNAE

SIMITINCLYTAETVAE

LIBERAE SACRI ROMANI IMPERII

CIVITATIS HAMBVRGENSIS

SENATVI
SPLENDIDISSIMO

VIRIS
MAGNIFICIS, PERILLVSTRIBVS, EXCEL-
LENTISSIMIS, CONSVLTISSIMIS,
AMPLISSIMIS,

PATRIAE PATRIBVS

FAVORIBVS OPTIMIS

HAS STVDIORVM SVORVM PRIMITIAS

SACRAS FACIT

TANTORVM NOMINVM

CULTOR OBSERVANTISSIMVS

WILHELMVS SCHLÜTER.

CONSPECTVS.

CAP. I. De iure principis delectus instituenti in alieno territorio; et de obligatione alterius eos recipiendi.

I. Generalia

1) De fundamento iuris conscribendi milites vniuersim.

a) In quo consistat. §. 1.

b) Cui competat.

α) In genere §. 2.

β) In Germania.

1. Vi summi imperii §. 3. 4.

2. Vi superioritatis territorialis.

A) Statibus Imperii. §. 5.

B) Liberis Imp. ciuitatibus §. 6.

2) Sigillatim de delectibus.

a) Actus ipsi delectus, eorum natura atque indoles §. 7.

b) Ius delectus. §. 7. pr. § 8 — 17.

α) An competat in alieno territorio, huiusque dominus obligatus sit, delectus recipiendi?

1) Intuitu liberarum gentium, statuumque Imp. §. 8-16.

A) Videtur quod sic. §. 8.

B) Probatur quod non

I) Ex natura rei §. 9 — 12.

II) Ex indole iuris maiestatici §. 13.

III) Ex praxi.

a) Ex declaratione expressa plurium §. 14.

b) Ex mandatis poenalibus. §. 15-16.

2) Intuitu liberarum ciuitatum Imp. §. 17

II. Specialia:

1) De iure exterorum delectus instituenti in Germania. §. 18-20.

2) De iure Imperatoris in Imperio.

a) Qua status temperii §. 21.

b) Qua Imperatoris in bellis imperii §. 21-24.

3) De iuribus statuum Imperii.

a) In genere §. 25.

b) In specie, de iuribus Directorum et Ducum circularium
§. 26-28.

CAP. II.

CAP. II. De quibusdam casibus, ubi status Imperii obligantur non recipere delectus.

- 1) Si iura neutralitatis eis laeduntur. § 29 — 31.
- 2) Si tractatus cum aliquo iniiti eis rumpuntur. § 32.

CAP. III. De requisitis in receptione delectuum alienorum:

- 1) De requisitione § 33.
- 2) De productione litterarum patentium (des Verb. Patentes.) § 34.
- 3) De conditionibus sub quibus recipiuntur conductores, quae sunt:

a) Generales, quarum fundamentum est, ne reip. noxiae fiant conscriptiones militum, quod fieri possunt,

α) Quoad personas § 35. si conducuntur, quorum intuitu reip. interest, ne conscribantur. Conduci potest quilibet, qui liberam de sua persona disponendi facultatem habet. Haec restricta esse potest;

A) Ob causas naturales.

B) Ciuiles, scilicet ob nexum cum alio

1) Cum statu.

II) Cum priuato.

β) Quoad modum si illegitime peraguntur, et quidem:

A) Si inuiti conscribuntur. § 36.

B) Si agitur contra id quod secundum leges requiruntur:

1) Ad validitatem conventionum in genere.

2) In specie ad validitatem conductionum militum. De archa militari (vom Haubts geld). § 37.

b) Speciales. § 38.

CAP. IV. De delictis atque excessibus conductorum militum.

1) Eorum qui sine concessione data delectus instituunt. § 39 - 45.

2) Rite constitutorum. Quorum delicta sunt

a) communia. § 46 - 55.

b) militaria.

α) si homines conducunt, qui subditi aliorum principum sunt. § 56.

β) si leges aut condiciones sibi praescriptas violant. § 57.

PROOE-

PROOEMIUM.

Cogitanti de themate quodam ad Dissertationem inauguralem satis apto eligendo, cuius argumentum nondum a viris ingenio atque eruditione praestantissimis occupatum, maximoque studio iam iam exhaustum esset, haec mihi de *delectibus in Imperio* occurrebat materia, quae ob singularem utilitatem atque usum in praxi potissimum sese commendabat. Verum re diligentius perpenſa, hanc materiam tantis et tam multis difficultatibus involutam esse inveni, ut non multum defuisset, quin a proposito meo prorsus abstinere. Primum enim haec materia adhuc plane inculta atque inexplorata est; nulli fere auctores extant qui ex professo de ea commentati sint. Pauca quae in diversis scriptis dispersa sunt, adeo parvi momenti sunt, ut vix operae pretium sit, eorum mentionem facere. Leges deinde consulendae in plerisque casibus silent, quae vero sanctionem circa id continent, ob mutationem temporum atque circumstantiarum, prorsus fere inapplicabiles sunt. His adde, quod tam late patens atque intricata sit materia, ut ad legitimam pertractationem istius magis spatium plurimum voluminum, multorumque annorum requiratur, quam quod angusti limites Dissertationi inaugurali praefixi, breueque tempus, quod finitissimum studiis in Musarum sede superest, ei sufficiant. Ideoque tale opus suscipere, virum profecto exoptulat, qui ingenii felicitatem, insigni doctrinae lectionisque apparatu auxit; quibus omni-

omnibus me destitutum esse, lubenter confiteor. Quocirca merito vereor, ne temeritatis suspicionem incurram, quod eiusmodi subierim onus, cui ferendo meos non pares esse humeros, ipse fateri cogor.

Interea rem nimis magni momenti, vltioremque expositionem eius nimis vtilem duxi, quin, cum peracto cursu academico specimine inaugurali opus esset, tentare deberem, quaedam, qualiacunque fuerint, circa id proferre. Supplex vero peto, vt ne quis completum tractatum *de iure Delictus* hic expectet, quod sane ad Dissert. nimis amplum, e a iuueni, qui prima specimina diligentiae suae in lucem proferre debet, nimis difficile esset; verum sit quasi Sciagraphia tantum, aut fragmentum tractationis iuridicae circa id, quae si imposterum tempus atque occasio id permittant, forte in lucem edenda sit, dum maiori experientia, aut fortasse copiosiori doctrina, eo necessaria, imbutus fuero. Quocirca, quae hic nondum satis exposita, aut nondum documentis necessariis probata sunt, tunc diligentius eruere promitto. Quod reliquum est, Lector Beneuole, Te rogo atque obsecro vt has iuueniles conatus fauore tuo prosequi non dedigneris. Vale itaque, mihique faue.

CAPVT I.

DE IVRE PRINCIPIS IN ALIENO TERRITORIO DELECTVS INSTITVENDI; ET DE OBLIGATIONE ALTERIVS EOS RECIPIENDI.

§. I.

Ad iura maiestatis transeuntia pertinet *ius belli et pacis a)*. Huic annexum est *ius Armandiae*, sub quo comprehenditur *ius sequelae militaris* (die Heeres-Folge, Land-Ausbot) et *ius conquirendi militum*. Vi istius summo imperanti ius competit, ingruente vi hostili subditos euocandi, iisdemque inuitis etiam arma imponendi, ad defendendos territorii fines *b)*. Alterum consistit in potestate principis, sufficientem armatorum manum colligendi, curasque eo dirigendi, ut lecto milite respublica instructa sit. Differt ab isto, quod vigore huius non nisi volentes militiae adscribantur, extraque casum necessitatio fieri possit; cum ius sequelae tantum locum habet in extrema necessitate, quare tunc et subditi coguntur ad arma capienda.

§. II.

Haec iura cum sint partes iuris belli et pacis, sequitur, ut cuiusque ius principale competat, eidem et minus principale aut annexum eius.

a) *MASCovII* principia iuris publici l. 5. c. 4. §. I. *STRVII* iuris publici prudentia. c. 26. §. 24. sqq.

b) De iure sequelae pluribus tractat *MYLER AB EHRENBACH* de principibus et statibus L. R. G. P. 2. c. 76. per totum.

eius. Rite enim bellum administraturis primum incumbit, ut de copiis parandis sint solliciti. Nam sine milite bellum geri nequit. Qui ergo ius belli habet, necessario quoque iure legendi milites gaudere debet *c*). „Et, teste Quintiliano“, prius est parare bellum, „quam exercere“ *d*). Recteque Vegetius, „antequam inchoetur bellum,“ inquit, „de copiis expensisque sollicitus esse debet“ *e*). Quae cura quin ad illum pertineat, penes quem summum rerum bellicarum est arbitrium, dubio caret, nisi forte legibus reipublicae fundamentalibus aliter fuerit sancitum. Caeteroquin qui summo imperio gaudet, illi et bellicarum rerum summa potestas, et facultas conferendi militem, resque reliquas huc spectantes administrandi, non potest non competere *f*).

§. III.

Quod ad Germaniam, summa totius Imperii Romano Germanici potestas, atque inde promanantia iura maiestatis differunt ab iis quae status Imperii in suis territoriis vigore superioritatis territorialis exercent, non quidem quod ratione obiecti admodum inter sese discrepent, utpote quod utrinque regimen civile constituit; sed quod priora independenti, posteriora vero dependenti et subordinato nexu exercentur. Unde utrinque ius belli et ex iure belli descendens ius conferendi milites aliud Imperii uniuersim considerati, aliud territoriale esse apparet.

§. IV.

In Imperio R. G. ius belli et pacis, quatenus totius Imperii nomine exercetur, legibus Imperii ita inter Caesarem et status diuisum est, ut quaestio omnis de bello decernendo ad arbitrium statuum in committitur.

c) VATTEL Elemens du Droit des Gens 1. 3. §. 7.

d) instit. orat. 1. 12.

e) de re milit. 1. 3. c. 3.

f) VATTEL 1. c. 1. 3. §. 4. et 7.

mitis restricta sit *g*). Extra ordinem vero in casu urgentioris necessitatis, ubi periculum in mora est, omnino consensus Electorum sufficit *h*). Quapropter cum ius conscribendi militem iuris belli effectus sit, idem non nisi in comitiis ab omnibus statibus exerceri posse, li- quide constat.

§. V.

Quod attinet ad status Imperii, vi superioritatis territorialis, quae in Germania idem fere denotat, quod in caeteris regnis Maiestas dicitur, ius belli ac pacis ipsis denegari posse plane non videtur. Legibus tamen Imperii exercitium eius restrictum est ad quaedam tantum genera belli. Vbi scilicet bella statuum contra status, bella offensiva erga externos, et in genere eiusmodi bella prohibentur, ex quo Imperio periculum oriri possit *i*). Nullo modo autem bella defensiva iis prohibita esse sana ratio docet *k*). Principi enim, vi supremae aduocatae,

A. 2

obli-

g) Capit. Caes. art. 4. §. 2. Wir sollen und wollen auch kein Gezänk noch Krieg von innem und außershalb des Reichs unter keinerley Vorwand anfangen, es geschehe denn solches mit der Churfürsten, Fürsten und Stände Consens auf offenem Reichstag.

h) ibidem ober zum wenigsten deren sämtlichen Churfürsten Vorwissen Rath und Einwilligung in eilenden Fällen.

Viri perillustres de SELCHOV elementa iuris publ. §. 314. KNIPSCHILD de iur. et priuileg. ciuitatum Imp. 1. 2. c. 22. n. 4. De modo conquirendi milites in bello Imperii vid. MASCOV Diss. de bello soleenni Imperii §. 25. 26. SAM. STRYK aut Resp. G. L. BÜHM de iure militiae Imperialis c. 2.

i) Viri perillustres RÜTTERI institut. iuris publ. §. 378. sqq. STRVV. l. c. cap. 26. §. 25.

Pax publ. de 1548. prael. §. I. Daß niemand um keinerley Ursache, den andern befehdn, berauben, bekriegen, noch einige verbotene Conspiration oder Bündniß wider andere aufrichten soll. ic.

k) R. 7. de 1555. §. 54. Daß ein jeder Churfürst, Fürst und Stand in guter Bereitschaft sitze, auch in seinen Fürstenthümern und Landen solche emsige Vorsehung thue, daß er und die seinen vermassen gefaßt, damit sie sich unversehnes Ueberfalls selbst etwas zu entschütten mögen. Perill.

obligatio incumbit, ciues suos aduersus aliorum iniurias atque insultus tutos praestare, quod cum sine milite effici nequeat, facile apparet, ipsi hanc saltem conscribendi milites facultatem omnino tribui oportere.

§. VI.

Quemadmodum reliqui status, ita et ciuitates Imperiales ius belli atque armorum habent, cum in Instrumento Pacis eis eadem iura cum ceteris statibus conceduntur; vbi his verbis dicitur 1): „Liberae Imperii ciuitates, prout omnes ac singulae sub appellatione statuum Imperii vbique indubitate continentur - - ita et in territoriis suis, idem cum reliquis statibus superioribus ius habeant; adeoque de istis generaliter disposita et conuenta, de his quoque dicta et intellecta sunt etc.” Et actu ciuitates ius belli exercuisse exemplis illustrat KNIPSCHILD l. c. lib. 2. c. 22. n. 7. sqq.

§. VII.

Ius conscribendi milites competit itaque omnibus, qui maiestatis praerogatiuis, et in Germania, qui superioritate territoriali gaudent. Exereri potest vel in proprio territorio; de quo plura adhibendi instituti ratio haud patitur; vel in alieno, quod dicitur: *ius delectus m)* das

Perill. de SELCHOV. l. c. §. 55.

Gail I. de pace publica c. 2. n. 20. sqq.

Daß das ius belli et pacis eines der allerwichtigsten Stücke der Landeshoheit der Teutschen Reichstände sey, wird niemand zweifeln. Moser von der Landeshoheit in Militärsachen. c. 1. §. 3.

D) art. 5. §. 29.

Vid. et art. 8. §. 2 et 4.

KNIPSCH. l. c. lib. 2. c. 1 et 2. per tot. lib. 2. c. 22. n. 7. sqq.

m) Disputatur an sit legendum *Dilectus* aut *Dolectus*. In lege 36. D. de statu lib. l. 3. D. ad leg. Jul. Maiest. et aliis exstat: *dilectus*, quod et FESTVS confirmat de Verb. signif. voce: *dilectus*, „Dilectus, inquit militum et is qui significatur amatus, a legendo dicti sunt.” CUIACII Obseruation. l. 6. c. 7.

das Werbungs-Recht, de quo hoc loco agendum erit, quod est ius legendi milites in territorio alieni principis. Hi actus ipsi dicuntur: *delectus Werbungen*. Antequam ea disquiramus, quae ius ipsum delectus concernunt, haud superfluum erit, naturam atque indolem huius negotii penitus cognoscere. Si hunc actum delectus consideramus, sese praebet nobis negotium, quod inter duas partes celebratur. Hae partes contrahentes sunt homines liberi, prorsus a se invicem independentes. Ex vna scilicet parte Princeps alienus, aut in eius nomine alius; ex altera ciues in alieno territorio, qui eius imperio et potestati nullo modo sunt subiecti. Quoad obiectum negotii iste promittit his certas praestaciones pecuniarias, aut in genere: mercedem, sibi que contrarias ab his faciendas stipulatur. Hi contra in praestacione a se faciendas consentiunt, et promissa alterius acceptant. Actus vero, quo duo aut plures promissa sibi inuicem facta acceptant *conuentiones* vocantur. Ergo ad genus conuentionum pertinent delectus. Cum porro praestaciones promissae ita qualificatae sunt, vt alter alteri operas quasdam pecunia aestimabiles, aut illiberales promittit, pro iisque mercedem ab altero accipiat, tunc specialiore significatum *contractuum* obtinent n) et quidem *contractus locationis conductionis operarum*, vbi *locatur* is dicitur qui operas promittit, et *conductor* qui mercedem. Quocirca si hos delectus definire vellem, dici possunt: actus quo personae militares iussu principis sui conducunt operas militares privatorum in alieno territorio pro praestacione mercedis certae. Hae personae militares dicuntur: *militum conquistores* aut *conductores* qui ergo sunt ii, quibus delectus instituendi commissi sunt.

§. VIII.

His praemissis reuertamur ad ius delectus, vbi videndum erit, quatenus id competat in alieno territorio, et quaenam sit obligatio prin-

A 3

n) CORN. V. BYNKERSHOEK quaestiones iuris publici l. I. c. 22. VATTEL l. c. liv. 3. c. 2. §. 13. pr. §. 14.

S. H. Kirchhoff. Abhandlung von den besondern Soldatenrechten, Bezügen und Freyheiten, Hamb. 1762. 8. pag. 76. sqq.

principis alieni recipiendi eos delectus? Ex notione delectus elucet, principem alterum ex alterius territorio subditos detrahere, et in suam transcribere militiam. Quia autem voluntate libera subditorum fit; et subditus, quamquam imperio principis subiectus, tamen disponere de sua ipsius persona valet, non prohiberi posse videtur. In genere enim dicendum est, cuilibet privato licere, ciuitatem suam mutare et in aliam migrare. Quod principium iuri naturae et aequitati maxime consentaneum esse, testantur vno ore doctores iuris naturae o). Cum autem liceat in alterius principis imperium transire, licebit et ibi quauis honesta ratione victum quaerere, sub quo certissime etiam numeranda est militia. Si porro nullo modo prohibitum est in territorio alieni principis, ipsi militarem operam exhibere; quidni facultas etiam ipsis concedi debet, iam in ciuitate, vbi hucusque commorati sunt, operas suas militares locare alteri principi, et quidni hic ibi certas personas collocare possit, cum quibus facilius contractus ineant subditi? In terris igitur, vbi nulla lex migrationem vetat, principi alieno licitum esse videtur, quosdam constituere, qui facultate polleant, omnes, quibus placet ad militiam conducendi. Dico, vbi nulla lex vetat. Hoc enim fieri posse, haud dubium est. Quoties enim statui naturali independentiae quis renunciauit, aut conditionem in qua antea vixit, reliquit, atque voluntario in societatem civilem intrat, toties legibus in eadem constitutis se submittat necesse est. Quae si eiusmodi prohibitionem continent, libertati ex eundi eum priuant. Plures autem gentes esse, vbi non licet subditi conditionem exuere, vt apud Moschos, Chineses et Anglos, testatur BYNKERSHOECK l. c. cap. 22. Apud complures non licet, nisi expressa venia impetrata ab ipso principe, quod a Franciae Rege Ludovico XIV. per edictum de 13 Aug. 1669. constitutum esse tradit idem

BYN-

o) GROTIUS de iure belli et pacis. l. 2. c. 5. §. 24. PUFFENDORF ius naturae et gentium l. 8. c. 11. §. 2. Cicero orat. pro Balbo c. 13. "O iura praeclara, atque diuinitus, iam inde a principio Romani nominis, a maioribus nostris comparata. . . ne quis inuitus ciuitate mutetur, neue in ciuitate maneat inuitus."

BYNKERSHOECK I. c. Apud alios denique prohibitum est subditis aliena seruitia amplecti. In his omnibus terris, vbi eiusmodi prohibitiones extant, non locum habere potest, vt hoc modo a quocunq; extero Principe conducantur milites. Verum in nullis vniquam terris id sine concessione domini territorialis fieri potest. Quamuis enim haec principia iuri gentium haud contraria videantur, in praxi tamen non omnino ea sequi fas erit. Primum enim non exigua differentia occurrit inter migrationem voluntariam vnius vel alterius ciuis ex patria sua, et constitutionem expressam certarum personarum ad commouendos subditos vt patriam relinquunt et seruitia militaria amplectantur. Posito enim quod cuique liceat ire vbi placet, pauci tamen erunt qui ea licentia ventur, si sua forte contenti victum ad vitae sustentationem necessarium in patria quaerere possunt. Et si qui ciuitatem, mutare volunt, paucissimi eorum id facient animo, alieno Principi militares operas exhibendi. Quinimmo si qui adessent, qui hunc animum haberent, eo ipso tamen non alteri Principi liberum esset, in alieno territorio homines constituere, qui multis forte persuasionibus occasionem praebereut eo facilius veterem conditionem subditi et ciuis exuendi, aut quod idem est: ibi delectus instituendi.

§. IX.

Id deriuari iam potest ex ipsa natura rei. Cuilibet enim imperanti obligatio incumbit, salutem atque bonum totius reipublicae omniumque subditorum pro viribus suis promouendi; ideoque omnia auertendi quae huic fini contraria sunt. Itaque et ius competit definiendi ea, quae tendunt ad finem hunc consequendum, prohibendi vero, quae damnum inferunt reipublicae. Videamus nunc, quid constitutio militum conductorum alieni principis in bonum publicum reipublicae, in qua constituuntur conferat, an quod forsan damnum ei inferat. Sed cheu! Non procul petendos vereor effectus, qui indissolubili nexu ex ea originem trahunt et recta via ad ruinam et interitum totius reipublicae tendunt.

§. X.

§. X.

Princeps alienus, qui delectus habendi causa conductores militum in alienum territorium mittit, ciues, quo forma pulchriores, quo arte et industria praestantiores, eo meliores, ex alterius imperio trahere et in suam transferre studet militiam. Priuat is igitur dominum territorii eo, quo nihil in vniuersa republica praestantius. Populum enim et subditos pretiosissimam partem summasque diuitias cuiuslibet status atque Imperantis merito haberi, satis constat. Adeoque res quae auferunt eos, ideoque depopulatur ciuitatem, non potest non, quin ei perniciosissima sit futura. At quam infinitas alias calamitates inferre subditis, quis est qui ignoret? Quot multi liberi orbantur parentibus, foeminae maritis, parentes liberis! Quot ciues industriosi ac fideles eripiuntur reipublicae, quot serui dominis, quot propinqui propinquis! Quot violentiae, doli ac machinationes adhibentur, quibus miserandae praedae in conductorum retia pelliciantur, qui fame ac inopia omnium rerum conficiuntur, atque deperduntur! Quot saepe vi aperta in viis publicis immani facinore surripiuntur, vincitque ac ligati rhedis imponuntur, et sic peregre in exteras terras abducuntur! Quorum exempla adeo innumerabilia sunt, vt, si ea recensere vellem, multorum camelorum onus ex eis confici posset.

§. XI.

Dubito an Princeps, cui salus populi sui in corde est, eiusmodi iniurias subditis illatas aequo animo ferre debeat. At, inquires, si delectus in territorio alieno instituuntur, eo subintelligitur, ne quis inuitus ad militiam adigatur, et tantum voluntarii conducantur, quae illi citae acquisitiones, si innotescunt Principi, grauissima poena earum afficiuntur auctores. Quum vero eo, quo decent, modo exercentur, non est quod reipublicae mali afferunt, quam potius nequissimorum hominum ordine purgant. Contra hoc argumentum in thesi quidem parum monendum videtur; at praxi tantum nos aliud doceri summo opere doleo. Quis enim ignorat quam multos nefando facinore vi atque

atque clam e medio tolli, atque adeo abdi, ut quasi e rerum natura videantur eieci. Vbi si aliquod tempus ita suppressi et absconditi ingenuere, ex patria sua ad exteras oras exportantur. Parentes et propinqui miserorum adolescentium eo magis affliguntur infortunio eorum quia in plena ignorantia versantur, quid factum sit de iis. Nemo enim cognitos habet nefarios conatus, quibus homines nocturno tempore insidiis conductorum obstringuntur. Quid? quod sceleratissimis fraudibus decipiantur, quibus miseri isti propinquis suis litteras sibi a conductoribus dictatas mittere coguntur, in quibus eos certiores reddere oportet de prospero euentu, quo per varios casus in exoptatissimum statum peruenere. Quis suspicari potest has fraudes, et quis auctores tam immanium scelerum accusare potest, eis illatorum qui ipsi felicissimam sortem obire fatentur. Et quis non libenter fidem imponat litteris, quae bene esse de iis, qui nobis cari sunt, renuntiant. Ideoque quia tam occulte sunt et non ad notitiam publicam veniunt, eo facilius poenis in eosdem constitutis eadant, et tanto grauius damnum inferunt reipublicae.

§. XII.

Ne dicam de dolis atque fraudibus quae adhibentur in praestatione promissorum miseris factorum. Ut enim alliciantur ignari ac imperiti, non tantum magnam pecuniae summam, verum etiam dignitates et honores iis promittere solent. Sed quum in locum exportati fuerint loco centurionum aut capitaneorum, in quam dignitatem efferi putant, ad simplicis militis conditionem se deiectos vident. Loco pecuniae promissae, quibusdam nummis contenti esse debent. Quinimmo eo progreditur nefaria perfidia conductorum, ut saepe pecunia iam praenummerata, multis persuasionibus imprudentes commouere studeant, sub praetextu custodiae, maiorisque securitatis eam sibi reddi; quam deinde sine omni iure retinere minime dubitant. Certissimum itaque est, quod, ubi delectus in territorio sint concessi, eo ipso subditi eiusdem principis, atrocissimis iniuriis iniquitatibusque sint expositi, atque in periculum vitae et libertatis veniant. Quae omnia fere inseparabiliter

B

cum

eum illis sunt coniuncta p). Iam ab hac solum parte consideratum sole meridiano clarius elucet, Principis nullam obligationem esse, delectus alienos recipiendi, quia ad salutem populi sui promouendam obstrictus est, hi contra perniciem eius efficiunt.

§. XIII.

Præcipue vero inde deduci potest, quod ius milites conscribendi ad iura maiestatis pertineat, aut respectu statuum Imperii partem faciat superioritatis territorialis q). Haec vero ultra limites territorii exerceri nullo modo potest r). Quia dominus alieni territorii eo in libero iuris territorialis exercitio turbaretur, quod tamen secundum leges s) imperii neque in ecclesiasticis neque in politicis a nullo unquam sub quocunque praetextu fieri potest vel debet. Qui itaque in alieno territorio citra domini territorialis consensum delectus instituire adniti-

p) quod confirmant mandata poenalia Mecklenburgica de d. 16. Ian. 1748. vbi dicitur: Wir aber solcherley, unserer Landeshoheit und dem Landfrieden entgegenlaufenden, zu lauter Elend und Verddung unserer Lande gereichenden Unternehmungen nachzusehen, nicht gemeynt sind ic. et de 10. Nov. 1751. Da von solthanen Werbern auch sogar Mord und andere Gewaltthätigkeiten, mit Geldföhren und Pferdepressungen und andere Mißhandlungen gegen unsere Unterthanen ausgeübt werden; Wir aber dergleichen unserer Landeshoheit und Landfrieden schnurstracks entgegenlaufende, zu lauter Elend und Verddung unserer Lande gereichende Unternehmungen gänzlich und mit Nachdruck abzustellen gemeynt sind ic. et plura alia. Faber's Staatskanzley. T. 110. p. 129. 132.

q) Gründliche Untersuchung der Preussischen Unternehmung in Sachsen nach dem Natur- und Völkerecht. In der teutschen Kriegskanzley 1757. 2. B. p. 734.

r) MYLER ab EHRENBACH de principibus et statib. Imperii R. G. P. 2. c. 79. §. 2. WAREMVND ab EHRENBURG de foed. l. I. c. 2. n. 56. Moser nachbarliches Staatsrecht. l. 3. c. 8. §. 5. pr.

s) Instr. Pac. Osnabr. art. VIII. §. 1.

tur, sanctissimas Imperii constitutiones violat, ac in poenas fractae pacis publicae incidit 1). Idque tam de Exteris quam de constatibus intelligendum, illi enim, quamvis legibus Imperii quidem haud obligari possint, pari tamen ratione in superioritatis territorialis iura impingunt, quum intuitu domini territorialis perinde omnino sit, siue a Constatu siue ab extero Principe turbationes proveniant, quumque apud Exteros, idem quod maiestate designatur, statibus imperii superioritatem territorialem denotat 2).

§. XIV.

Ex quibus omnibus resultat, nulli Principi competere ius delictus in alieno territorio invito domino instituendi; ideoque nec obligationem alterius esse, eos recipiendi, sed plane ab arbitrio cuiusdam status superioritate territoriali gaudentis dependere, velit ne eos recipere, nec ne 3). Hoc principium nulli dubio obnoxium est, et in eo consentiunt omnes status Imperii: sic declaravit Rex Borussiae in Promemoria eius legati comitalis de d. 10 Dec. 1756. his verbis: die Erlaubungen und Verstattungen einer freywilligen Werbung sind Landeshoheitliche iura statuum, die ihnen ohne Bekränkung der Landeshoheit, und sonder offenbare Verletzung des Instr. Pacis nicht können bezommen und eingeschränkt werden. Denn daß die Gestattung einer freywilligen Werbung in jedes Astandes territorio von dessen alleinigen freyen Willen dependire, zeigt klahr die Wahlcapitulation Art. IV. §. 7. 4).

B 3

Idem

- 1) Landfriede de a. 1548. pr. §. 1. daß auch ic. tit. 6. §. 1. daß hina führo unser keiner die andern. tit. VIII. §. 1. und ob sich zutrüge ic.
- 2) militum lectio si pro extero Principe sit, in perduellionem incidit, ac ultimo supplicio vindicatur LEYS, sp. 624. m. 7.
- 3) Moser auswärtiges d. Staatsrecht l. 4. c. 7. §. 2. et Nachbarliches Staatsrecht. l. 3. c. 8. §. 4.
- 4) Fabers Staatskanzley T. 112. p. 672. sqq. Mosers nachbarliches Staatsrecht, l. 3. c. 8. §. 5 et §. 4. pr.

Idem asseritur in responsione ad desideria statuum in constituenda pace Anno 1761. de prohibendis delectibus alienis in territoriis statuum, et de obligatione damnnum restituendi per delectus alteri illatum, iis imponenda qui delectus in territorio suo concesserunt, his verbis: da die Werbungsöverstattung unter mehr andern in §. gaudeant art. 8. Instr. Pacis Osnabr. enthaltenen Rständischen Gerechtsamen, ein solches ius singulorum wäre, worinn kein Stand des Reichs seinen Mitständen etwas vergeben zc. Et iterum: Und da das desiderium die denen Ständen des Reichs zustehende Erlaubniß fremder Werbung, mithin einen beträchtlichen Theil der Reichsständischen Landeshoheit einschranke zc. z).

§. XV.

Quod et in praxi observari, in plurimis statuum terris promulgatae constitutiones, quibus alieni delectus prohibentur, perspicue docent. Sic exstant mandata contra conductores alienos in terris Mecklenburgicis d. d. Schwerin d. 8 Mart. 1736. d. d. 16 Ian. 1748. d. d. 10 Nov. 1751. et d. dato Rost. 28. Nov. 1754. a). In terris Brunswico, Luneburgicis de dato $\frac{29. Jun}{10. Jul.}$ 1722. et de $\frac{2}{14}$ Dec. 1731. in quo ultimo grauitimae poenae constituntur in alienos conductores his verbis: da wir solchen ganz unzulässigen unbefugten Unternehmungen, wodurch unsere Landeshoheit so empfindlich beleidigt, die allgemeine Ruhe und Sicherheit gestöhret, und unsere Unterthanen und Angehörigen gekränkt und bedrückt werden, länger nachzusehen nicht gemeinet sind, als setzen und ordnen wir, daß alle fremden Werbere, wenn sie sich in unsern Landen betreten lassen wes Standes und Würdens sie seyn mögen, ohne Ansehn der Person sofort arretirt, und da sie sich in starker Anzahl befinden sollten, durch Lantung der Sturmlocke verfolgt werden. = Solche Werbere sie mögen in flagranti oder nachhero betreten werden, welche einige Gewalt in unsern Landen ausgeübet, oder auch nur

z) Mosers nachbarliches Staatsrecht. I. 3. c. 8. §. 5. p. 308.

a) Fabers Staatskanzley, P. 110. p. 127. sqq. 192. sqq.

mur tentirt, sollen als Straßen- und Menschen-Räuber, Stroh-
 der allgemeinen Ruhe und des Landfriedens, auch Verleger unserer Ho-
 heit tractirt, und ohne Ansehen der Person und Qualität, am Leben
 bestraft werden. = = = Sollten solche gewaltsame Werbere, wenn sie
 in flagranti auf gewaltsamen Werbungen betreten werden, sich wider-
 stehen, sich zu widersetzen, so können unsere Unterthanen solche sich wi-
 dersetzende gewaltsame Werber todtschlägen oder niederschleßen, und
 wollen wir solchenfalls demjenigen nicht allein welcher einen solchen Wer-
 ber todt oder lebendig liefert, sondern wer auch sonst einen davon zur Haft
 bringen wird, aus unserer Kriegs-Casse 50 Thaler reichen lassen. b).

§. XVI.

Idem sancitum est in terris Sueco-Pommeranicis d. d. Stralf. d. 19.
 Dec. 1735, et in Holsatia d. d. Kilonia d. 11 Febr. 1726. e). In Electoratu
 Coloniensi anno 1716. 23. 24. 32. d). In electoratu Bavariae vi mandati
 Elect. de anno 1732. e). Et in plurimis aliis statuum territorii eius-
 modi mandata prohibitiua promulgata sunt; adeo ut nullum proinde
 dubium supersit, quo minus in libero arbitrio sit omnium, qui supe-
 rioritae territoriali gaudent, delectus alienos in territorii suis conce-
 dendi siue prohibendi.

§. XVII.

Quod et de liberis Imperii ciuitatibus certissime affirmandum,
 cum in sanctissimis Imperii constitutionibus reliquis statibus in omni-
 bus sequiparantur. Expresse enim I. P. O. art. 5. §. 29 statuitur: "Li-
 berae Imperii Ciuitates, prout omnes ac singulae sub appellatione
 „statuum imperii non tantum in Pace religionis et praesenti eiusdem

B 3

„de-

b) Faber P. 110. p. 341. sqq. et 348. sqq.

c) Faber P. 111. p. 46. sqq. et p. 55. sqq.

d) Sammlung Chur Colnitscher Concord. 2. Th. S. 445. sqq.

e) KREITMAYR ad Cod. Civ. Bav. p. 2298. Mosers nachbarliches Recht.
 1. 3. c. 8. §. 5.

„declaratione, sed et alias vbique indubitate continentur etc.” Quod pluribus confirmatur art. 8. §. 4. vbi expresse disponitur: „Tam in vniuersalibus quam particularibus Diætiis, liberis Imperii Ciuitatibus non minus quam caeteris statibus Imperii competat votum decisiuum, iisque rata et intacta maneant regalia, vectigalia, redditus annui, libertates, priuilegia confiscandi, collectandi et inde dependentia, aliaque iura ab Imperatore et imperio legitime impetrata vel longo vsu ante hos motus obtenta, possessa et exercita, cum omnimoda iurisdictione intra muros et in territorio etc.”

De iuribus exterarum gentium in Germania.

§. XVIII.

Praemissis generalibus principiis, ex quo fundamento oriatur ius instituendi, recipiendique delectus, eruendum nunc in specie erit: an exterae Gentes ius habeant delectus in Germania instituendi? Id, quia ius maiestaticum est, ultra territorii fines absque crimine laesae maiestatis exerceri non posse extra omnem dubitationis aleam positum est. Quodsi ergo Dominus exterae nationis vi supremæ potestatis eos concedere non vult, inuito eo institui nequeunt. Concessione vero impetrata, posse, perspicuum est. Haec tamen, quamuis inter liberas Gentes locum habeant, in S. R. Imperio non prorsus applicari possunt. Germaniæ enim non eadem est ratio ac caeterorum Europæ regnorum, vbi vnus adest princeps qui potestate gaudet, pro arbitrio determinandi, quid in terris suis fieri vel non fieri velit. Non enim sufficit in Germania quod imperator consentiat in delectus ab exteris ibidem instituendos. Sed omnes status Imperii vi superioritatis territorialis, qua totidem liberi principes sunt habendi, a quorum arbitrio dependeat, vtrum velint eiusmodi concessiones in suis territoriis dare, nec ne; licet non omnino illimitato arbitrio, quoniam in exercitio superioritatis territorialis ad formulam legum Imperii sunt adstricti. Quocirca legum Imperii ratio habenda est, qua latarum a suprema potestate in Germania; iuncta cum constitutione particulari statuum ipsorum Imperii. Supremæ enim potestati in republica incumbit, omnia in communem utilitatem dirigere, eaque auertere, ex qui-

quibus damnum capere possit respublica, membraque reip. ad id se confirmare obstricti sunt. Quatenus itaque delectus ab exteris in Germania instituenti salutis publicae Imperii noxii fieri possunt, ceteris per leges Imperii recte disponitur: an et quomodo permitti debeant. Quamque dispositionem status Imperii feruent necesse est. Licet alioquin haud sit res vniuersi Imperii, definire, quid in propriis territoriis statuum concedendum sit.

§. XIX.

Quando itaque exterae Gentes Germanos milites colligere cupiunt, primum requiritur in legibus Imperii, vt Imperatorem Augustissimum adeant, veniamque petant, delectus instituenti f). Quo facto expresse determinare debent numerum militum in Germania colligendorum; deinde officiales indicare quot et quanam fuerint, proinde declarare atque promittere, conquisitos milites aduersus Imperium, Electores, principes omnesque status Imperii haud militaturos esse, neque metatis, hospitationibus, transitu vlloue alio modo praegravare aliquem statuum Imperii; impensa soluere, non lustrationes militum in territorio statuum facere eosque non cateruatim deducere g). Officiales delectibus praepositi antequam eos suscipiunt, ipsi intentionem suam proferre debent, in cuius seruitiis sint etc. Promittant quod cautiones praestare velint, de non turbanda quiete statuum Imperii. Denique coram Ducibus circularibus, Adiunctis et substitutis Ducis reuera cautionem praesent, et quidem fideiusoriam per statum aliquem qui in Imperio ter-

ras

f) R. I. de a. 1570. §. 7. Daß hinführo ein jeder fremde Potentat, wer er auch sey, so im heil. Reich Kriegsleute werden lassen wolle, zuferst bey uns als Ndm. Kayser darum ansuchen soll.

g) ibidem: Mit ausdrücklicher Vermeldung, wie viel Kriegsleute er bestellen lassen wolle, welche die Obersten, Rittmeister Hauptleute seyn; darneben diese Erklärung und Zusage thun, daß solch Kriegswolk wider des heil. Reichs Churfürsten, Fürsten, Stände und Unterthanen nicht gebraucht werden, auch in den An- Durch- und Abzügen niemand beschweren, was sie verbrauchen, bezahlen zc.

ras possidet, quo facilius damni forte causati reparatio impetrari valeat *h*).

§. XX.

Imperatoris proinde est cognoscere, vtrum exteri delectus locum habere possint nec ne. Si eos salutis publicae Imperii noxios credit non eos concedere oportet. Promittit enim Imperator in capitulatione Caes. i) prae omnibus providere, ne Imperium hominibus ad arma gerenda idoneis, exuatur, neque status vlllo modo iis onerentur. Quod si nulla eorum locum habeant, ex quibus ratio adsit, eos prohibendi, Imperator concessum suum in instituendis eis dare potest. Sed saluis omnino iuribus territorialibus statuum. Eo enim non extendi potest potestas Imperatoris, vt institutionem eorum iubere queat: sed tantum vetare aut consentire in eas potest; et nunc demum dependet ab arbitrio domini cuiuslibet territorialis vtrum eos permittere velit nec ne. Quod si non vult, ad id neque ab Imperatore, neque ab vlllo alio cogi potest; id enim esset, violare sanctissima iura superioritatis territorialis, in quibus tamen a nullo vniquam sub quocunq; praetextu turbari possint vel debeant *h*).

De

h) *ibid.* §. 8. Die Obersten, so fremden Potentaten teutsch Kriecksvolk zu werben begehren, sollen schuldig seyn, Uns ihr Vorhaben auch zu verständigigen, nemlich welchen Potentaten und wie viel Kriecksvolk sie werben wollen, versprechen, daß sie genugsam verbürgte Caution mit Ständen im Reich gefessen thun wollen. §. 9. Darauf key den Kreicksobersten Zu- und Nachgeordneten sich zeigen, Caution durch Bürgerschaft mit Ständen im Reich gefessen, wie hernach wörtlich folgt verhalten sollen: Wir N. N. 11.

i) art. 4. §. 14. Wir s. u. w. zuvörderst dahin sehen, daß das Reich der Mannschafft nicht entlöset werde, auch die Verfügung thun, daß die Stände des Reichs key obgemelbten Werbungen in keine Wege beschwert werden.

k) I. P. O. art. VII. §. 4. „omnes ac singuli Electores, Principes, et status Imperii Romani in antiquis suis praerogatiuis a libero „iuris

De iuribus Imperatoris delectus instituendi in Imperio:

§. XXI.

Cum de iuribus Imperatoris circa milites conscribendos dicendum est; Imperator considerari potest qua Imperator i. e. summum caput S. R. Imperii, et qua status Imperii, seu princeps suarum ipsius terrarum. Competit ipsi igitur in hac duplici qualitate ius belli eiusque annexum ius conscribendi milites. Bella quae geri possunt in qualitate status Imperii aut Regis Hungariae, sua natura non sunt bella imperii, sed bella imperatoris peculiaris, in quibus reliquorum imperii statuum, aliarumque gentium exterarum iuribus utitur. Ea vero quae gerit qua Imperator, sunt bella Imperii. Videndum nunc erit, quae iura Imperatori circa bellum Imperii competunt. Ius belli et Pacis cum isti competat, qui summum Imperium in republica habet *l)* hoc vero non ab imperatore solo, sed adhibito corpore statuum exercetur, sequitur ut summum rerum bellicarum arbitrium ab Imperatore et statibus communiter exercendum sit in comitiis Imperii publicis *m)*, quod prae omnibus aliis confirmat I. P. O. art. VIII. §. gaudeant 2. ubi dicitur „gaudeant sine contradictione iure suffragii in omnibus deliberationibus super negotiis Imperii praesertim ubi leges ferendae, bellum decerendum etc.“

§. XXII.

„iuris territorialis tam in ecclesiasticis quam in politicis exercitio, ditionibus, regalibus eorumque omnium possessione ita stabiliti, firmitateque sunt, ut a nullo unquam sub quocunque praetextu de facto turbari possint vel debeant.“

Capitul. Caes. art. 1. §. B. f. n. wollen nicht gestatten, daß benen Ständen in ihren territorialis, in Religion, politischen und Justizsachen, sub quocunque praetextu wieder dem Friedensschluß, vor oder eius gegriffen werde.“

l) VATEL l. c. liv. 3. §. 4. 7.

m) R. 7. de a. 1498. §. als aber 10. 3.

§. XXII.

Diudicari iam hinc poterit quae conscribendi militis in bellis Imperii sit ratio; cum id qua annexum iuris belli, eadem ratione, qua illud exercetur. Quo circa si bellum inferendum est, in comitiis primum de belli necessitate et iustitia deliberatur, quidque faciendum sit communi ordinum suffragio decernitur, deinde de his, quae ad apparatus bellicum requiruntur, cum maxime de conscribendis militibus, statuitur *n*). Non ergo solum Imperatorem sed vna cum statibus Imperii conscribere milites posse, iam pridem legibus publicis definitum est *o*). Idem porro liquet ex eo *p*) quod milites dicantur esse in seruitio Imperatoris et Imperii *q*) quod Duces non tantum ab Imperatore sed et a statibus constituantur *r*) cuius electionem tamen saepius Imperatori committere solere status Imperii, probant leges Imperii *s*); quod milites

n) MASCOV de bello solemnii Imperii, STRYCK aut Resp. BÜHM de iure militiae Imperii c. 2.

o) R. I. de a. 1522. §. II. Und sollen solche Knechte förderlichst vort wegen unserer und gemeinen Reichsstände angenommen werden. R. I. 1598. §. 9. so viel Kriegsvolk zu Ross und Fuß, als weit sich solch Geld ungeschähe erstrecken würde, allenthalben im Reich wo die am besten zu bekommen, in unserm und des heil. Reichs Namen werben ic.

p) LAMPAD. de Republ. Rom. Germ. l. III. c. 19. §. 19. CONRING de negot. conuent. Imp. §. 85.

q) Fußknechts Bestallung zu Speyer de a. 1570. art. I. uns u. dem h. Reich damit 3 Monatlang, die nächsten nach einander, u. folgendes solang wir und das heil. Reich ihrer bedürfen, getreulich, redlich u. auch recht zu dienen schuldig seyn.

r) R. I. zu Augsburg a. 1500. art. 54. Des Reichs Hauptmann bes treffend: So ist der hochgebohrne Fürst Albertus Pfalzgraf beyrn Rhein ic. von dieser Versammlung zu einen gemeinen Hauptmann des heil. Reichs erwähnt.

s) R. I. 1541. §. II. Die weil uns Eurfürsten, Fürsten und der Abwesenden Bottschaften unterthänigk heimgestellt, zu obgemeldten Kriegsvolk einen Obersten gnädiglich zu verordnen ic.

lites nomine Imperatoris et Imperii stipendia accipiant *1*); quod leges militares, quibus quae ad disciplinam omnemque militiae rationem pertinent, praecipiantur, ab Imperatore et statibus praescribi possint et soleant *2*); quod denique milites Imperii non tantum Imperatori, sed toti Imperio iureiurando obstringantur *3*).

§. XXIII.

Vtique ita concludi potest: eum in cuius servitio milites esse dicuntur, a quo duces militum constituuntur, a quo milites stipendia accipiunt, a quo leges militares praescribuntur, cuique milites iureiurando obstringuntur, eum sane imperium in eos habere, facultateque pollere eosdem conscribendi. Atqui istud de statibus Imperii dicendum est, ergo ius conscribendi milites in bellis Imperii et a statibus vna cum Imperatore de-

C 2

- 1*) R. I. Worm. 1521. S. 33. Item haben wir uns mit Ihnen den Ständen u. sie wiederum mit uns sich vertragen und vereint, daß einem Reysigen in diesem Zug den Monath nicht über 10 Gulden auf sein Pferd und einen Fußknecht nicht über 4 Rheinische Gulden für Sold, Kost und Schaden gegeben werden sollen. R. I. Augsb. 1530. S. 109. Fürter haben sich Churfürsten Fürsten und Stände der Bestallung u. Unterhaltung ihres Kriegsvolks zu Ross und Fuß, damit Gleichheit gehalten u. keiner vom andern übersetzt werde folgendermaßen vereinigt ic.
- 2*) R. I. Aug. 1555. S. 85. Derwegen wir dann auch eine genaue Reichsbestallung und Artifels Brief auf gemeinen des Reichs Brauch, wie u. worauf Reuter u. Knecht im Fall der Noth anzunehmen u. zu erhalten, mit Rath und Zuthun der Stände u. Bottschaften, stellen und begreifen lassen ic.
- 3*) formula iuramenti in der Fußknechtsbestallung tit. I. Anfänglich sollen die Teutschen Knechte uns dem R. Kayser und dem heil. Reich geloben und schwören, uns u. dem h. Reich getreulich zu dienen ic. R. I. 1555. zu Augsb. S. 85. Derwegen wir denn auch ic. Und sollen die Reuter u. Knecht, wenn sie von einem jeden Kreis auf den Obersten Kreiß beschieden sind, auch demselben von wegen des Kreiß, und gemeiner Ständen des Reichs geloben und schwören.

dependet y). Idem id indubitata praxi confirmatur; decreto enim bello Imperii omnia secundum ordinem consuetum procedunt, et non quidem iunctim ab omnibus totius Imperii Ordinibus miles Imperii legitur, sed singulis statibus secundum modum matriculamque legibus praescriptam certus numerus imponitur, quam quisque in suo territorio conscribit, ac colligit, locoque ac tempore constituto, bene vestitum et rebus omnibus ad bellum necessariis instructum sistat z).

§. XXIV.

Directio suprema rerum bellicarum subinde Imperatori concedi solet, quae tamen non eo est extendenda, ut ad militum conscriptionem pertineat. Verum primum Imperator in eo benevolentiam ordinum agnoscit et pro eius concessione illis aliquando gratias egit a). Est itaque res benevolentiae, non necessitatis, ideoque limites ab iis constitutos migrare haud fas est. Deinde tantum ea directio eo subintelligenda, quae ad bellum gerendum requiritur, postquam a singulis statibus debitus miles collectus sit. Cum enim status uniuersi in partem curae huius com-

y) Capit. Caes. art. 4. §. 7. Desgleichen f. u. w. wir auch ohne vorgedachten Consens der Churfürsten Fürsten und Stände keine Werbung im Reich anstellen u. Moser von der Deutschen Kreisverfassung. c. 16. §. 7.

z) R. I. Augsb. 1550. §. 104. Demnach soll sich jeder Churfürst, Fürst u. Stand mit seiner Anzahl Kriegsvolk zu Fuß u. zu Roß mittler Zeit also und dermaßen geschickt, gefast und bereit machen, so er von dem Hauptmann seines Kreises beschriebeu u. erfordert, daß er alldenn sein Kriegsvolk wie abgemeldet von Stund an, u. ungesäumt wohl gerüstet, auf Zeit und Malstücke unverzüglich schicken u.

a) in R. I. de a. 1566. §. 51. Nachdem ferner die anwesenden Churfürsten, Fürsten u. Stände, auch der abwesenden Räte und Botsharten, die Befallung und Vernehmung des Feldobristen Amts in vorksehender Expedition u. Kriegsübung uns gutwillig heimgestellt, so haben wir solches von ihnen zu gnädigen, danknehmigen Gefallen angenommen u.

commode venire non potuere, atque vt exercitus ex his statuum militibus ad res magnas gerendum habilis conficiatur, quin sub vno capite coniungantur necesse est *b)*, et quia Imperator primus in vniuerso German. Imperio est, merito ante omnes ad id praefendus est, quin ei praesite *c)*.

De iuribus statuum Imperii delectus instituendi in constatum territorii.

§. XXV.

I) De iuribus statuum ingenero.

Ex superioribus constat, ad superioritatem territorialem pertinere ius delectus instituendi, idque sine consensu domini in alieno territorio exerceri non posse. In eo omnes status iisdem iuribus vtuntur, ideoque sine consensu Domini nemo in eius territorio milites conscribere potest. Quod quia nulli dubio obnoxium est, in eo morari non licet.

§. XXVI.

II) In specie de iuribus Directorum et Ducum circularium.

Plerumque fit vt Director circuli Kreisanschreibender Fürst cum Duce circulari Kreisobrister permisceatur. Verum iniuste. Nam munus istius est civile, huius militare, istius est hereditarium, huius autem personale. Officium Directoris in eo potissimum consistit vt directionem et curam communium negotiorum circularium et praecipue

C 3

con-

b) MASCOW principia iuris publ. l. 5. c. 4. §. 18.

c) De bello imperii modoque colligendi milites secundum matriculam Imperii pluribus videndi sunt: MASCOW cit. Diss. de bello solemn. Imperii. Moser größeres Staatsrecht, Tom. 20. sqq. STALBVRGER D. de iure militari. Estors Vorstellung der Geschäfte, welche die Rätthe der Stände bey einem Reichskrieg zu beobachten haben. SAMSTRYK aut pef. Rondens O. H. BECKER de iure militiae circularis Idem aut Resp. G. R. ВЪНМ de iure militiae Imperialis etc.

conuentuum circularium habeat; et commode in duas classes referri potest, quae in conuentibus circularibus peragenda sunt, et quae extra eos. Quoad primum ei incumbit definire: an, quando et vbi conuentus circulares habendi, deinde status circuli conuocare, determinare negotia in conuentibus pertractanda, vota colligere, et varia quae ad directionem in collegio pertinent *d*).

Extra conuentus officium eius est, negotia cum aliis legatis aut exteris expediendi, et in genere internam constitutionem circuli conferuandi.

Dux circularis rei militari circuli potissimum praeesse debet, et eius est, pacem publicam tueri et sententias iudiciorum Imp. exequi.

§. XXVII.

Dum ei incumberebat cura securitatem internam circuli conferuandi, minime tamen ius tribuebatur, milites in statum territorii conferibendi. Verum ratio conferuandae securitatis publicae haec praescripta fuit in Receptu Executionis de a. 1555. Primum omnibus Electoribus Principibus et Statibus circuli impositum erat, in territoriis suis eiusmodi praecautiones adhibendi, vt omni tempore praeparati sint ad seditiones et turbas concitatas armata manu comprimendas *e*). Ad maiorem securitatem constituti Duces circulares, qui ab omnibus circuli membris electi, atque conuentui circulari sacramento obstricti status circuli, siue alii esse poterant *f*). Hi sedule prospicere debebant, vbi

d) Moser von der Kreisverfassung c. 6. §. 5.

e) R. Executionis de a. 1555. §. 54. gebieten, daß jeder Churfürst, Fürst und Stand in guter Bereitschaft sitze, auch in seinen Landen solche emßige Vorsehung thue, daß er u. die seinen dermaßen gefaßt, damit sie sich unversehens Uebersalls selbst etwas zu entschütten mögen.

f) *ibid.* §. 56. Damit die Stände und Untertanen sich so viel gewisserer Sicherheit zu getrösten, u. des h. Reichs Landfriede in mehr fürtrüge

multus aut seditiones aut turbas orientur contra pacem publicam, et quo minus in occulto excitari possent, illis subofficiales adiungebantur, quia vnus omnia circumspicere non valebat. Hi simulac turbas oriundas perpexerint, aut cum Ducu per alium quendam delatae fuerint, is statim, etiam desiderio vnus status, quin et proprio motu conuentum circularem de iis certiozem reddat, aut si periculum in mora est, tantum cum adiunctis suis deliberet, quam multis copiis opus sit, ad turbas concitatas deprimendos, et pro horum consilio potestatem habeat, statibus circularibus imponendi dimidiam aut trientem aut totam ratam circularem, quam loco conuento bene instructam sistere status obstricti sunt *g*). Caeteroquin nulla eis competeat superioritas aut imperium in constatus suos: quin et remoueri ab officio poterant, si statibus placeret *h*). Plura de constitutione circularum officiiisque circularibus edif.

träglichter Wirklichkeit gestellt, so soll zu einer beständigen Handhabung desselben einem jeden Kreis ein Oberster durch die Stände des Kreises erwählt werden; dazu entweder ein Fürst des Kreises oder ein anderer fürnehmer Mann aus demselben, oder sonst eine taugliche Person, dem Kreis angenehm, gewählt werden mag.

g) *ibid.* S. 60. Und soll der gesetzte Oberste, ihm zugeordnete und die andern Stände eines jeden Kreises, jede in ihren Gebieten, ihr fleißiges Augenmerk haben, ob u. wo sich etwige Kriegsempörung, Missethätigkeiten u. andere Rottirungen in demselben Kreis ereignen wollen. Solches dem Obersten unverzüglich anbringen; auf welches so ihnen, dem Obersten solches wie obgemeldet, selbst angelanget, oder ihm durch einen andern anbracht wird, soll alsdenn derselbe Oberste, auch auf Ansuchen eines Standes, seinem Kreis zugewandt, gegen den sich gefährliches zutrüge, oder für sich selbst unerfucht, nach Gelegenheit der fürstehenden Gefahr, unverlängert, ihm zugeordnete an einem Ort zusammenfodern und berathschlagen, wie stark auf die gewisse bestimimte Hülfe, die Sachen fürzunehmen, nemlich ob die zum 1ten 2ten halben oder ganzen Theil aufzunehmen; darauf sie auch in demselben Kreis solche Hülfe von jedem Stand seines Antheils zu fodern, Macht haben, das jeder Stand nach seiner Gebühr zu schicken, schuldig seyn soll.

h) R. I. de 1555. S. 73. 74. so sollen doch die Churfürsten Fürsten oder Stände, so zu solchem Amt gezogen, hiedurch sich keiner Hoheit über

edifferendi, instituti ratio haud patitur, sufficiatque modum legibus Imp. praescriptum, quietem internam circuli conservandi ex ipsis legibus eruisse, ex quo apparet numquam Duci, multo minus Directori Circuli, ius tributum fuisse in constatum territorii milites legendi i); verum curam militiae circularis conquirendae ad omnes status circuli pro rata matriculae circularis ad analogiam matriculae Imperii pertinuisse k).

§. XXVIII.

Caeteroquin in plurimis Circulis imperii haec antiqua forma circuloꝝ fere in totum sublata est, cum per plusquam centum annos conuentus circulares in iis prorsus cessarunt, ideoque non officiales circuli electi, atque officia inde vacant, quorum vnicum vestigium in eo tantum superest, vt vnus aut duo potentissimorum statuum in quolibet circulo nomen directorum circularium gerant, quorum officium est mandata Caesarea aut iudiciorum Imperii exequendi l). In quibusdam tamen circulis et praecipue Galliae vicinis, scilicet circulo Sueuico, Franconico et Rhenanis antiqua forma fere conservata est; ibique haec praxis observatur, vt perpetuus miles circularis, a quocunque statu circulari secundum ratam suam militarem constituendus, semper alatur. Vicem Ducis circularis gerit Director circularis, quod officium vero tantum locum habet tempore belli Imperialis, vbi copii circularibus praest.

über ander Stände anmaßen. Mosers größeres Staatsrecht P. 29. p. 226. 1 1 1 von der Teutschen Kriegsverfassung c. 12. §. 24. p. 468.

i) Fabers Staatskanzley P. CXI. p. 33. sqq.

k) Mosers größeres Staatsrecht. T. 29. l. 3. c. 152. §. 126. p. 485. sqq. Moser von der Kreisverfassung c. 12. §. 51. 59.

l) Moser groß. Staatsr. P. 29. l. 3. c. 152. §. 9. p. 5. p. 207. §. 12. p. 258. §. 22. Idem von der Kreisverfassung. c. 12. §. 23. 24. 46.

CAPVT. II.

DE CASIBVS, VBI STATIBVS IMPERII DELECTVS ALIENOS RECIPERE NON LICET.

§. XXIX.

Quamuis ius recipiendi delectus alienos sit plane liberum cuiuslibet status; tamen casus sunt, vbi in obligatione principis sit, alteri delectus in territorio suo institutos denegare; et quidem:

I. Si iura neutralitatis eo laeduntur. De eo quod circa neutralitatem ius sit, principia *VATTELI*m) sequi non dubito, quia ex natura rei sunt deprompta, atque aequitati, et communi obseruantiae iuris gentium maxime conueniunt.

Neutrales dicuntur status, qui in bello aliorum neutrius partes sequuntur. Non huius loci erit, disquirere: cui licitum sit, neutralitatem exercere, aut quis ob pacta antecedentia obligetur, ad associandum se alterutri belligerantium. Sed consideramus tantum iura et obligationes, quae ab hac conditione neutralitatis dependent, ad perspicendum, quatenus licitum sit, tempore belli aliis delectus concedere. Fluunt ex legitima combinatione iurium belli, cum iuribus, quae libertatem atque salutem populorum concernunt, qui in bella cum aliis haud implicati sunt; et in his principiis fundantur: Is qui bellum gerit cum altero, ex ratione salutis et securitatis suae ius habet, alterum pro viribus suis priuandi omnibus iis, quibus sibi resistere et nocere valeat. Deinde: quod si quis iuribus suis vitur sine respectu ad alios, h. e. sine animo, alicui belligerantium maiorem prae altero tribuendi fauorem, tunc nemini iniuriam fecisse videtur, et nil neutralitati contrarium. Res erit

m) Droit des gens, l. 3. c. 7.

erit hic iustos limites constituendi, intra quos cuilibet secundum haec principia rite ius suum exercendi integrum sit; siue ex parte belligerantium, siue neutralium. Quoad hos recte dici potest: Dissidium aut bellum inter alios ortum tertio cuidam, qui nullius parti addictus est, liberam dispositionem iurium suorum, in persequendis mediis ad salutem subditorum necessariis, eripere minime posse.

§. XXX.

Hoc posito semper licebit populo neutrali jus suum libere exercere, etsi per indirectum aliquis belligerantium eo detrimentum capiat. Exempli gratia: si gens quaedam huc usque morem habuit, pecuniam mutuam alteri credendi, non est quod hostis eius de eo conquiretur, quia tantum vitur libertate sua naturali et commodum suum id requirit. Aut si populus certus, ad subditos suos in armis exercendum, vel ob alium forte finem, quosdam de iis alteri locare haecenus consuevit, aduersarius huius id ei nullo modo prohibere poterit quamvis contra illum pugnaverint. Iste enim populus id facit in salutem reipublicae suae. Verumtamen quia per plane liberum exercitium omnium iurium neutralium, quis belligerantium, nimium forte perpeti posset, collisio horum iurium quibusdam restrictionibus tollenda est. Quocirca libertas naturalis neutralium restringenda est, quoties exercitium eius locum habere nequit sine maximo praedudicio alterius. v. c. si quis ciuitati oppugnatae alimenta aut ammunitiones belli afferre vellet. Tunc oppugnans merito iure gaudet, id prohibendi ⁿ). Restringenda porro est, quoties ratio proprii emolumenti non exigit, sic agere, quae si non maior est intuitu vnus, quam alterius, exactissima obseruanda est aequalitas inter duas partes, neque vni concedendum, quod alteri denegatur. Si vero adest, tunc proprium commodum requirit, vt id agatur, ex quo maxima percipi potest utilitas. Itaque si iste populus mutuum credens minus lucrum ab vna par percipere queat, aut constet eam non tantam securitatem praestare posse, quam alteram,

tunc

ⁿ) VATTEL l. c. §. II7.

tunc huic non iniuria fit, si hosti eius pecunia mutua creditur, quandoquidem ipsi ea denegetur. Eadem ratio est cum copiis alteri traditis; de quo exempla praebent Heluetae et in nouissimo bello maritimo plures principes Imperii o).

§. XXXI.

Respectu eorum qui bellum gerunt, haud dubium est rationem securitatis suae exigere, vt omnem operam dent hostem suum impotentem et infirmoorem reddere, quo facilius eum vincere queant. Quoties hoc ius in collisionem veniet cum iuribus neutralium, amicabiliter iura vtrorumque componenda sunt. Non igitur eo extendendum est ius belligerantium, alteri parti nocendi, vt sumtibus neutralium fiat, nam horum libertas a nemine restringi potest, sed potius distinguendum est, vtrum illi hosti res afferunt quae inserviunt ad bellum gerendum, veluti milites aut arma, instrumenta bellica, munitiones nauium, et alia quae vulgo dicuntur: Contrebände. Tunc licitum erit, has res capere sibiue vindicare, quamuis indirecto neutrales eo detrimentum capiant. Nam securitas alterius hoc desiderat. Et non sufficiat, eas res tantum hosti detrahere, et soluere pretium proprietario, id enim inefficax esset; quia hoc periculum semper auderent neutrales, atque ab adductione earundam rerum nunquam abstraherent.

Quoad omnes alias merces nemini prohiberi potest liberum negotium cum hoste. Saltem si quis aduersario per res certas commodum nasciturum, seque iacturam pati credit, easque auferre cupit, Domino earum rerum pretium soluere tenetur, et quidem quantum iste ab hoste accipere potuisset. Fiat nunc applicatio horum principiorum in concessionem delectus. Si alicui belligerantium delectus in territorio nostro concedimus, media ipsi tribuimus, quibus valeat hosti suo resistere, quin etiam vincere. Videndum itaque erit: vtrum commodum nostrum requirat, et semper mos apud nos fuerit, subditos nostros alieno Principi pro mercede in militiam tradendi; nec

D 2

ne.

o) BYNKERSHOEK l. c. p. 162.

ne. Si istud locum habet, nemo mihi prohibere poterit, morem meum sequi *p*). Dummodo reuera mihi emolumentum ex eo oriatur, et quod non tantum lucrum percipere possim, si id alteri parti concedam. Quod si vero haec ratio deficit et nullum plane lucrum inde traho, minime haec concessio alicui est tribuenda aut saltem et alteri est facienda. Nam si vni hunc fauorem denego, quem alteri concedo, iustissima isti erit causa, me tamquam hostem; considerandi, bellumque mihi inferendi. Ab hoc distiguendus est casus, vbi quis in duplici qualitate spectari potest, e. g. tamquam Princeps extraneus et tamquam status Imperii. Sicuti in ea qualitate bellum cum aliis geri, in hac autem pax seruari potest; ita quoque in eo respectu cui delectus denegari, in hoc vero concedi licet, sine omni laesione iurium neutralitatis.

§. XXXII.

2. Concessio delectuum libera esse desinit, quoties tractatus cum aliquo initi eo rumpuntur, cum scilicet pactus sim, ne tertio cuidam delectus in territorio meo concederem, et quidem neque tempore belli neque pacis, aut tantummodo tempore belli. Quæritur: quaenam vis sit horum tractatum, et an liceat, excluso tertio, mecum paciscenti delectus permittere? Cum iam supra demonstratum, ius delectus recipiendi plene liberi arbitrii esse cuiuslibet status, facile patet, me ius istud concedere aut denegare posse cui velim, hoc posito et liberum esse debet, pacisci cum altero de isto iure, ergo et disponere possum, cui concedere aut denegare velim. Nam vtor libertate mea naturali, ideoque nemini iniuriam facio. Tempore pacis igitur ius delectus exclusiuum alteri cum quo pactus sim sine iniuria denegare nequeo, quia ius quaesitum habet in id, ad quod praestandum me pacto inito obstrinxi *q*). Hoc casu igitur in obligatione mea est omnibus aliis denegandi delectus. De tractatibus iam tempore pacis initis qui autem relatio-

p) *Mosers auswärtiges L. Staatsrecht.* 2. B. c. 15. §. 19.

q) *Mosers auswärtiges L. Staatsrecht.* 4. B. c. 7. §. 2. sqq. c. 14. §. 12. sqq.

lationem habent in bellum futurum e. g. de praestandis subsidiis in casu belli, de his in genere dicendum est, seruandos esse ab utroque paciscentium, quoties non mentio facta est vnus status contra quem praecipue sunt directi. Praestationes enim quas vnus alteri facit, sunt debita, quae ab isto soluenda sunt, ex pacto antecedente; hoc non implere velle, esset repugnare primae regulae iuris naturae: pacta sunt seruanda. Non ergo est quod populo cuidam iniuriam faciam, si forte per indirectum ei damnum infero, eo quod, cui subsidia aut delectus promisi, inimicus ipsius factus fuerit. Nec ratio securitatis eius postulat vt me tamquam hostem suum consideret, quia numerum hostium eo tantum auget, nunc vero eas copias solum inimicas habet, quas alteri tradidero r). Ea tamen restrictio: nisi omnibus viribus alteri opem fero: tunc enim iniustum foret, vt quis amice agat contra eum, qui quantum potest operam dat ipsi nocendi. Alia ratio est pacti quod nominatim contra tertium est directum; hoc enim idem est ac foedere se iungere, cum quo aperte sum in bello implicatus. Qui autem socius est hostis mei, necessario et pro hoste meo est habendus. Ex hoc quoque sequitur quod iniuste actum esset, si post bellum iam ortum tales conventiones inirentur; tunc enim commoda quae vni exclusis alijs tribuuntur, eo ipso alteri nominatim denegantur, quia bellum iam incoeptum fuit inter eosdem. Non ergo principiis iuris gentium conueniens est, si in bello populorum quorundam conventionem in eo cum alterutro eorum de concedendis delectibus in territorio meo, exclusa altera parte. Quamuis in se fieri merito censendum, si obligatio ad id ex pacto antecedente oriatur.

r) VATTEL I. c. liv. 3. §. 101.

CAPVT III.
DE REQUISITIS IN RECEPTIONE DELECTVS
ALIENI.

§. XXXIII.

1) *De requisitione.*

Ex prioribus iam abunde constat inuito Domino in alieno territorio delectus instituire nemini licere. Quum ergo quis id facere cupit, veniam ab ipso Domino petat necesse est, ideoque primum est requisitio consensus domini, quae est actus, quo Princeps, qui delectus in alieno territorio instituire in animum inducit, a Domino ipsius petit, an velit concessionem suam ad id dare.

Haec est anima totius negotii, quae si desit, nihil agi potest. Qui neglecta ea de facto milites conscribit, tamquam plagarius consideratur atque corporis ac pro re nata capitis poena afficitur; ex parte Principis qui hoc iussit grauissima iniuria illata est, obligaturque ad satisfactionem seuerissimam s). De quo pluribus cap. IV. Requisitionio

3) VATEL l. c. 1. §. 15. Personne ne peut enrôler en pais étranger, sans la permission du souverain, et avec cette permission même, on ne peut enrôler que des volontaires.

Ceux qui entreprennent d'engager des soldats en pais étranger, sans la Permission du souverain, et en général quiconque débauche les sujets d'autrui, viole un des droits les plus sacrés du Prince et de la Nation. C'est le crime que l'on appelle *Plagiat* ou vol d'homme. Il n'est aucun Etat qui ne le punisse très-sevèrement. Les Enrôleurs étrangers sont pendus sans remission, et avec Justice. On ne présume point que leur Souverain leur ait commandé de commettre un crime, et quand ils en auroient reçu l'ordre, ils ne devoient pas obéir. - Mais si l'on est assuré, qu'ils ont eu des ordres, on est fondé à regarder cet attentat d'un souverain étranger comme une injure, et comme un sujet très-légitime, de lui déclarer la guerre, à moins qu'il ne fasse une réparation convenable.

facienda est ab eo Principe qui delectus habere cupit. Parum interest siue per litteras ad dominum scriptas, siue per legatum eo loco iam constitutum, siue per quemcumque alium fiat, dummodo id quod ad essentialia negotii spectat, rite obseruetur. Requiritur dominus alieni territorii. Haec concessio pertinet ad summam in imperio maiestatem; qui itaque hanc exercet, eius est, talem concessionem dare.

In huius arbitrium est veniam dandi aut denegandi prout velit, aut condiciones adiiciendi quasnam velit. Maius enim qui valet, scilicet concessionem denegare, quā et minus poterit necesse est, eam nimirum limitibus circumscribere. Hisce omnibus standum est praecise ab eis qui veniam impetrandi studere. De conditionibus adiectis vide §§. sqq.

Quaeritur cum concessio in genere data fuerit, num vnus tantum conductor eo subintelligatur, an tot quot velint; et num vna tantum domus conductitia constituenda, an plures? Si numerus adiectus est, huic standum esse liquet; at si huius mentio haud facta, haec concessio qualitatem privilegiorum habet, quae semper strictissime sunt interpretanda, quocirca ad id respiciendum, quod non plus concessum praesumatur, quam ex necessitate ad conducendum requiritur; vna igitur domus conductitia plus quam sufficit, ergo non plures sunt constituendae. Eadem ratio est cum conductoribus, ordinario vnus Praefectus cum quibusdam subordinatis hoc negotium satis commode peragere valent, ergo non plures admitti debere merito censendum est. Quomodo denique requisitio fieri debeat, extra id quod fiat modo, quo deceat, reuerentiam statui Imperii libero debitam, ex analogia legum Imperii, de delectibus ab lictis in Imperio institutis, praecipientium, diiudicari poterit. Primum igitur a Principe requirente adiciendus est numerus militum, quot conducere, et determinandae personae, aut conductores, per quos fieri velit; deinde promittendum, eos non contra Principem aut

1) R. I. 1570. §. 7. Diewel dem 10. Reichsgutachten von verbes. Exec. Ordnung von 1673, c. 5.

aut statum requisitum unquam militaturos esse, nullo modo praedictum inferre reipublicae, siue sit per commutationes s. per transitus, s. per hospitationes, s. per lustrationes in territorio eius domini factas, s. per defraudationes eorum, quae soluenda sunt.

§. XXXIV.

2) De productione litterarum patentium.

Conductoris, quem princeps ad hoc negotium misit, deinde est, se ad causam legitimandi, quod sit per productionem *litterarum conductitarum patentium* (des Werb-Patents) quae sunt documenta, quibus princeps alienus testatur Domino territoriali, hanc esse personam, quam destinare voluit ad hoc negotium peragendum, scilicet ad milites conscribendos. Hic ipse deinde coram domino territoriali declarat, quot milites conscribere velit; polliceatur, ne delectus reipublicae quocunque modo fiant noxii, atque praestet cautionem per fideiussores idoneos, in territorio immobilia possidentes, de seruandis promissis atque restituendo omni damno, omnibusque expensis, quocunque modo factis *u*). Quae si forte euenerint, fideiussores tenentur idemnitatem praestare, quocirca statim executio in bona eorum decerni potest *x*). Praeclara constitutio legum, quae, quamuis proprie de delectibus exterorum in Germania disponat, tamen tamquam norma generalis in vniuersis Imperii prouinciis, saluberrima est habenda! His ita peractis delectus non impediti institui possunt *y*). Antequam vero sese hoc modo legitimauerint, cautionemque praestiterint, nihil suscipere audeant, sub poena, vt qui contra fecerint, tamquam temerarii iurium superioritatis violatores, grauissimis poenis in eosdem constitutis afficiantur; nec immerito, nam ante productionem istius princeps ignorat, quis sit iste ab alieno principe constituendus; et sub

u) R. 7. de 1570. Da aber einiger, 15.

x) *ibid.* §. im Fall denn 14.

y) *ibid.* §. Darauf und da. 13.

hoc praetextu quilibet eiusmodi res conari posset, ex quibus graue detrimentum reip. emergeret.

§. XXXV.

3) De conditionibus sub quibus recipiuntur militum conductores,
quae sunt:

α) GENERALES quae ex natura rei deduci possunt. Haec fundantur in eo: *ne reipublicae noxiae fiant conscriptiones militum*. Quod locum habere potest respectu personarum, cum homines conscribuntur quorum intuitu interest reip. ne conscribantur, respectu modi conscribendi, cum illegitime peraguntur.

1. Quoad personas in genere videndum: quis conducere possit? Quum delectus sint contractus, in quibus consensus mutuus requiritur, sequitur ut quicumque hunc consensum libere dare nequit, non conducere possit. Quem vero dare non valent omnes qui libera de sua ipsius persona disponendi facultate non gaudent. Haec facultas autem restricta esse potest: α) vel ob causas naturales pupillis, furiosis et quibus leges communes ob defectum iudicii, facultatem contrahendi sine auctoritate eorum qui ad dirigendas eorum actiones constituti sunt, denegarunt.

Minores quamquam perfectius iudicium habere censeantur, adeo ut negotium cum iis celebratum subsistere possit α), ipsis tamen ob lubricum aetatis restitutio in integrum salva manet. Quaeritur autem si iuramento contractum cum conductoribus initum confirmarunt, an subsistere debeat? Si iuramentum corporale praestitum, et minor pubertatem iam egressus sit, tunc minores pro maiorenibus habentur et contractum validum manere oportet, ob auct: sacramenta puberem C. si aduerf. vendit:

On.

α) l. 3. C. de in int. rest. l. 13. pr. D. de excus. tut. COCCII tit. de minor. qu. 19. 20.

E

Annus minorennitatis diiudicatur secundum leges et consuetudines loci ubi contrahitur.

β) restricta esse potest ob causas civiles, cum quis se alteri iam antea obstrinxerat; et quidem vel reipublicae vel privato cuidam. Si quis publico munere in republica fungitur, aut in tali nexu cum ea est, ut iureiurando fidem suam ei obstrinxerit, manifestum est, omnem libertatem cessare, alium nexum amplectendi.

Idem dicendum, si quis in seruitiis alicuius privati est, quo pertinent famuli dominorum, serui, focii et pueri Knechte, Gesellen und Lehrpurschen qui ad opificium discendum, opifici seruiunt, et in genere qui operas suas iam alteri locarunt. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Qui primum contractum cum aliquo iniuit, ius quae situm habet in id, quod in contractu promissum est, quod hic operae locatae sunt, et alter omni iure destitutus est circa eas disponendi.

2. Quoad modum conscribendi noxiae fieri possunt, si illegitimo modo peraguntur. Et quidem:

A) si inuiti conscribuntur, siue sit dolo aut variis clandestinis machinationibus, siue prorsus violentia. Nemo, cui imperium in ciuitate demandatum est, cui itaque salus reipublicae atque populi sui curae cordique esse debet, aequo animo ferre potest id, ex quo ruina atque interitus totius reip. imminet. Itaque princeps qui delectus exterarum gentium in territorio suo concedere vult, eo ipso tamquam conditionem sine qua non, adiunxisse putatur: quod nemo cogatur, aut dolo, aliisque fraudulosis mediis inuitetur ad militiam et si hoc expresse non praescripserit, tacite eo subintelligendum est. Nam ipse princeps non habet ius id permittendi, quia non agitur de defensione patriae; et subditos aliis dare aut vendere ne illi quidem fas est a).
ratio

a) Vattel l. c. l. 3. c. 2. §. 15. Avec la permission même du souverain on ne peut enrôler que des volontaires. Car il ne s'agit pas ici

ratio et huic respondens ius naturae et Gentium docent, nihil esse tam inhumanum communicque fini omnium ciuitatum, scilicet salutis ac bene esse hominum magis contrarium, quam eiusmodi abductiones hominum. Amor patriae merito superat alia omnia. Scelerati ac nequissimi homines priuantur patriis laribus, quia facinoribus debita poena habetur relegatio. Et merito; nam patriae solum omnibus est charum atque iucundum. Par supplicium perpeti coguntur ciues innocentes pacifici, industriosi, ab omnibus flagitiis alieni, dum vi atque dolo ex patria ad militiam trahuntur sine spe natium vnquam reuertiendi solum. Libertas eligendi vitae genus, suo cuiusque facultati atque inclinationi conueniens, electumque per totam vitam exercendi est pretiosissima praerogatiua liberorum ciuium *b*). Hoc priuilegium auferunt miseris istis, et inuitae militiae iugum subire coguntur, ubi vires et vitam ipsam sacrificare tenentur, et quidem nulla urgente publica necessitate patriae. Dulce ac gloriosum est pro patria mori. At pro alio quolibet certe dulcior est vita ac libertas *c*).

In tranquillitate vitam degere, commodisque vitae cum familiaribus frui, iucundum, et sit omnium membrorum in republ. fors. Sed quam multum distat ab hac, vita militaris, qua procul ab omnibus vitae commodis, inter continua militaria exercitia, verbera et plagas aerumnosum spiritum trahere compelluntur, cuius acerbitas inde augetur, quando vi atque clam ita subducti ciues vna ac simul coniugibus, parentibus, liberis atque amicis eripiuntur *d*).

E 2

Se-

ici du service de la patrie, et nul souverain n'a le droit de donner ou de vendre ses sujets à un autre. Perill. I. S. PÜTTERI *Rechtsfälle* 3. B. I. Th. S. 265 praec. n. 17. sqq.

b) Perill. I. S. PÜTTER I. C. N. 21. 22.

c) At enim vero quis nescit, militiam ab iis qui inuiti ad eam abstrahuntur pro peste ac exilio fortunarum suarum reputari, et vere illos ex tranquillissima vita in perpetuas turbas conicere, LEYS. sp. 600. m. 6.

d) I. A. ICKSTATT ant Resp. I. W. BURCHARDT de illicitis militum conquisitionibus in territorio alieno earumque poenis, §. 19.

Securitas est requisitum essenziale, ad quam subditi in ciuitate praestandam Princeps vi officii obligatur, in hunc finem ciues in societatem ciuilem coeunt, ideo principi ex bonis suis contribuunt. Si id non consequuntur, Princeps officia sua non implet, ideoque et ii absolui possint ab obsequio erga eum e). Omnis vero securitas abest in isto casu: vbi subditi in periculum vitae, libertatis ac bonorum veniunt. Quomodo resp. subsistere potest, vbi licitum est violenter homines abducere? Quid est respublica sine ciuibus? et qui non violentia abducentur, proprio motu exhibunt, quia in ea ciuitate nemini manere placebit, vbi in securitate victum quaerere, et pro lubitu commodis vitae frui non contingit.

§. XXXVII.

B) illegitimo modo sunt, cum contra id actum, quod secundum leges requiritur ad validitatem Conventionum in genere, et tunc in specie ad validitatem conductionum militum.

Secundum ius commune in conventionibus et contractibus requiritur consensus mutuus in praestationes sibi inuicem promissas. Quid quid vitiat consensum, conventionem quoque irritam reddit, quo pertinent exceptiones doli, metus, erroris etc.; quae omnia secundum principia iuris communis diiudicanda sunt et tam cognita sunt vt hoc loco illis morari non liceat.

Si ergo dolus est adhibitus in conductione, totum negotium corruit, eodem modo si metu quis coactus sit ad contrahendum, aut si consensus tantum non omnino liber sit, ex quacunque causa fuerit; non minus si conductus in errore fuit, qui causam dans est contractui; si incidens est, cuius ignorantia eum non commouisset ad contractum plane

e) Nequit princeps cui necessitatem parendi imponere, nisi ei securitatem antea praestet. LEYSER sp. 568. m. 13.

f) KOSTKA observationes militares theoretico - practicae über den kaiserlichen Artifelsbrief LEOPOLDI I. Wien 1738, 4. art. 1. n. 48.

tacitus ex eo praesumendus est. Quam vero si probare potest se alia opinione accepisse v. c. tamquam simplicem donationem, aut tamquam sibi ante debitam summam, tunc liber consensus deficeret, et inuitus militiam susciperet, si ad eam cogeretur. Quod non licet. Idem dicendum si incio cui arrha imponitur. Ex hoc nulla obligatio oritur.

Quaeritur porro an aliae res datae, quam pecunia numerata, pro arrha sint habendae? Ex communi omnium gentium obseruantia pecunia numerata in arrham dari solet. Pro ea igitur nil nisi pecunia numerata praesumitur, donec probetur contrarium ab utroque parte conuentum. Bene enim fieri potest, vt partes contrahentes, conueniant de alia re pecunia aestimabili loco arrhae habenda. Quodsi expresse conuentum, conuentioni standum est. Caeterum quantitas arrhae solvendae a libero arbitrio partium dependet, et plurimum determinari solet ante initum contractum secundum interesse vniuscuiusque, eoque maius esse, si conductoris, minusque si conducendi plurimi interest, vt contractus perficiatur. Promissum autem strictissime est praestandum, anteaque nullo modo obligatur conducendus, nisi sponte crediderit ipse.

Quaeritur denique, si quis ebrius fuit, et in hoc statu consensum dedit et arrham acceptauit, num hoc promisso sobrius factus teneatur? Distinguendum esse videtur: vtrum conductores operam dederunt, aliquem ebrium faciendi, hoc sine vt in ebrietate illum conducere possent, tunc sane minime tenetur. Cum enim quilibet modus conducendi inuitos pro illicito habetur, merito et hic eo pertinet, quia dolus conductorum interuenit, quo aliquem in eo statu collocarunt, in quo nemo sibi conscius ex certa animi scientia consensum dare potest, et hoc modo consensum eliquerunt; qui ergo pro nullo habendus ex duplici causa; ob dolum interuenientem, et ob defectum libertatis animae, nisi post ebrietatem libere ratihabeatur. Quid? quod poena arbitraria afficiendi sint conductores, qui tali dolo vtuntur ad milites conducendos. Si vero conductor non causa efficiens ebrietatis conducendi est, neque immediate neque mediate, quod vltimum fieri potest, si

si per alium fieri iubet, e. g. si cauponi solvere promittit, quod iste consumperit, atque is nihil postulat ab hospite suo conducendo; quaeritur, quid tunc sit iuris, cum hospes in ebrietate operas suas militares conductori locat *i*)? Generaliter et hic locum habet, quod de vitio consensus dictum est. Si ergo probari potest, ebrium quem fuisse, dum consensus dedit aut arrham accepit, deficit libera facultas cogitandi et agendi, ideoque contractus nullus est, nisi ratihabitio ex post accedat *k*). At cui probatio incumbit? Si documentum perfecti contractus adest, v. c. si constat, aliquem arrham accepisse, probare debet is qui intentionem suam in facto aliquo fundat, h. e. qui ebrius fuisse contendit. Quae probatio per testes fieri debet, quamvis non prorsus negandum est, iuramentum ipsi deferri posse, de eo quod nihil sibi conscium habeat, de promisso facto aut de arrha accepta. Nam vulgare illud: quod nemo propriam turpitudinem confiteri tenetur, tantum restringendum est in casum, si in ipso detrimentum fieri debet, et quod non eo cogi possit. Secus, si in commodum ipsius et voluntarie fit.

§. XXXVIII.

β) **CONDITIONES SPECIALES** interdum adiciuntur, pro vniuscuiusque territorii qualitate, aut Principis arbitrio. Cum enim cuilibet Principi integrum sit praescribere conditiones quas velit, saepius fit vt certa causae sint, ex quibus in hac vel illa re libertatem conscribendi milites magis restringere conueniat. Sic e. g. in terris Brunsvico Lüneburgicis plane prohibitum est conscribere terras possidentes, ad militiam provincialem pertinentes ob edictum de a. 1712. *l*) neque homines in metallifodinis laborantes aliosque ex regione Hercyniae, vi edicti de a. 1706. *m*). In terris Danicis ciuis conducere non potest, neque

i) LEYS. sp. 624. m. 9. 12.

k) Ebrii in statu ebrietatis contrahentes a furiosis non distant. I. H. BOEHMER introd. in ius Dig. l. 2. T. 14. §. 2.

l) in corp. iuris milit. P. I. p. 890.

m) *ibid.* p. 887.

que filii aut famuli opificum, aut qui linguae Danicae et Germanicae ignari sunt etc. vi edict. de 1736. 1757. 1758. n).

In ciuitate Hamburgensi quilibet conductor requisitione legitimo modo facta et concessione rite impetrata, accipit documentum permissorium (Erlaubniß = Schein) in quo conditiones ei declarantur, quas ab ipso seruanda sunt, in hunc modum:

Es ist == vom == Regimente die Werbung alhier verstatet worden; jedoch mit der ausdrücklichen Bedingung, daß keine hiesige Bürger oder Bürger's-Kinder, noch solche Persohnen, welche sonst der Stadt alhier mit Eyden und Pflichten sich verwandt gemacht, und der bürgerlichen oder anderweitigen Verbindungen hieselbst sich vorhero nicht gebührend entledigt haben, angeworben werden dürfen; auch niemand zur Annehmung der Kriegsdienste auf irgend eine Art und Weise gezwungen werden könne noch möge. Widrigenfalls solche geschähne Anwerbungen durch aus für null und nichtig erkläret werden sollen.

Wornach ein jeder, den es angeht sich zu richten hat. Hamburg den == 17 == 0).

n) Corp. iuris milit. T. I. P. 283. KIRCHHOF I. c. I. Hauptstück I. Abschn. S. 19.

o) Hamb. Mand. Samml. T. 5. in ind. sub voce: Werbung.

CAPVT IV.
DE DELICTIS ET EXCESSIBVS CON-
DVCTORVM.

1. *Eorum, qui sine concessione data delectus instituunt.*

§. XXXIX.

Ex prioribus iam satis elucet, ad delectus in alieno territorio instituendos requisitum essentiale, concessionem esse domini. Qui neglecta hac eos suscipit, violat ius sanctissimum Principis ac nationis, et crimen enormissimum committit, quod dicitur *crimen plagii*, pro circumstantiis siue aggravantibus siue mitigantibus eo grauius aut mitius puniendum. Quod enim maius delictum cogitari potest, quam hominum furtum, quibus in vniuersa rerum natura praestantius nihil est. Iam furta rerum inanimatarum, latrocinia, proditioes, caeteraque eius generis delicta ultimo supplicio puniuntur, quidni in eos, qui veluti generis humani hostes, finem, cuius causa in civilem societatem coaluere homines, temerariis ausibus impediunt; auctores scelerum, in quibus omnia haecce delicta veluti in colluue concurrunt, grauissimae poenae decernantur? Et profecto omnes tam diuinae quam humanae leges in eo mirifice conueniunt, plagium grauissimis poenis esse coercendum. „Qui furatus fuerit hominem et vendiderit eum, conuictus noxae, more morietur *p*); et si deprehensus fuerit homo sollicitans fratrem suum de Israel, et vendito eo acceperit pretium, interficietur et auferes malum de medio, *q*)”, statuitur in ipsis legibus sacri codicis. Cui plane respondent leges ab humanis auctoribus constitutae, quae ab antiquis-

p) Exod. c. 21. v. 16.

q) DEUTER. c. 24. v. 7.

tiquissimis temporibus apud omnes gentes capite puniri volunt plagiarios. Sic apud Romanos sanctio exstat L. 7. C. ad leg. Fab. de plag. „Quoniam interdum ingenui homines eorum scelere asportari solent, „horum delictorum licentiae maiore seueritate occurrendum esse decernimus. Ac propterea si qui in huiusmodi facinore deprehensi fuerint, „capite plebantur.“ Quod confirmatur in L. 16. Non mitiores in plagis puniendis Germanorum antiquae leges fuere; sic leges Wisigothorum ^{r)} parentibus ingenuis ob liberos subreptos, plagiarios occidendi potestatem tribuerunt. Maiorem adhuc poenam speculum Saxonicum constituit, dum plagiarios in partes secari iubet ^{s)}: der einen freyten Mann wissentlich vor einen eigenen verkauft, oder vorhält, oder berebet daß er ihm davon laufen soll, dem soll man seinen Leib vertheilen.

Et speculum Suenicum, eos laqueo puniri vult: Da ein Mensch den andern stielet, daß ist auch ein Diebheit, und wird es in seiner Gewalt begriffen, man schiebet es auf ihn als andere Diebheit, und wie jung er ist, wie arm er ist, man soll ihn darun henken ^{t)}. Eodem modo ius canonicum: „qui furatur hominem et vendiderit „eum, conuictus noxae, morte moriatur“ ^{u)}.

S. XL.

Quae cum ita sint, crimen plagii inter ea numeranda esse, quae ob maius detrimentum quod reip. inferunt, grauius punienda esse, nemo facile inficias iturus est. At dubitandum forte quis putauerit, lectionem hanc militum clandestinam prohibente domino factam ad plagii crimen referri posse, quia praecipuum legis Fabiae caput aduersus eos directum fuisse legimus, qui liberos homines in seruitutem in-

^{r)} lib. 7. tit. 3. §. 3.

^{s)} GLOSSA iuris Saxon. l. 2. art. 16. n. 9.

^{t)} art. 210.

^{u)} c. 1. X. de furt. c. 4. X. de raptor. IKSTATT l. c. §. 16. et 25. 149.

voluntariam abstraherent x). Verum ut ne dicam, quod militia iis qui inuiti e patriae finibus ab exteris ad eam trahantur, iniuria atque iactura libertatis haud leuior habenda, ac si durissimam quamlibet aliam seruitutem seruire iuberentur; etiam concessio legem Fabiam praecipue eiusmodi suppressores, per quos liberi homines in seruitutem detrudebantur, persequi, eandem tamen et generaliter eos coercere qui homines ingennos vel libertinos inuitos celauerint atque suppresserint, etiam non seruitutis causa, sed e. g. ut pro filio haberent constat ex L. 6. §. 2. ff. et L. 5. C. ad leg. Fab. de plag. cum hoc saltem discrimine, ut suppressor qui seruitutem liberi hominis intendisset, ultimo supplicio, qui aliam causam supprimendi habuisset, lenius puniretur y). Quo tendunt L. 1. ff. et L. 7. C. ad leg. Fab. de plag. et §. 10. I. de publ. iud. Quo circa recte cum LEYSERO z) dicendum: omnem suppressionem et violentam aut fraudulentam asportationem liberi hominis, quacunque de causa fiat, plagium esse, at non semper ultimo supplicio puniri, sed tunc saltem cum suppressor seruitutem suppressi intendit. Quodsi plagiarius non seruitutem sed aliam causam uti militiam vel hereditatem etc. intendit, ex arbitrio iudicis punitur fustium ictu, relegatione, multa, carcere; nisi adhuc alia crimina concurrant, quae per se vltimum supplicium mereantur a). Quae an hic locum habeant, nunc videndum est.

Iam supra est ostensum: ius delectus instituendi in Germania ad superioritatis territorialis complexum pertinere, hanc vero citra domini territorialis consensum in alieno territorio exercere nefas esse. Inde sequitur ut qui in alieno territorio inuito domino delectus instituat, contra

F 2

x) B. MEISTERI principia iuris crim. §. 186. sqq.

y) B. MEISTER l. c. §. 189.

z) sp. 624. m. 5.

a) B. MEISTER l. c. §. 191. BERGER electa iuris crim. p. 64.

CARPOV prax. crim. P. 2. Q. 83. n. 89. 90. LEYSER sp. 624. m. 6. sqq.

iura territorialia agat. Qui autem iura territorialia violat, contra sanctissimas Imperii Constitutiones fundamentales agit *b*).

Superioritas territorialis idem est in Germania quod apud externas Gentes Maiestas denominatur. Qui proprio ausu iura maiestatica exercet, criminis laesae Maiestatis reus est *c*). Ergo qui in alieno territorio invito domino delectus instituit tamquam partem iurium Maiestatis, crimen laesae Maiestatis committit, et tamquam perduellis est puniendus. Forte quis obiiciat Leg. 3. pr. ad Leg. Iul. Mai. ubi capite puniri iubetur qui ciuem hosti tradiderit. Non enim semper hostis est cui milites colliguntur, sed saepe princeps vicinus amicus forte et foederatus. At facile remouenda est haec obiectio ex eadem lege, ubi maiestatem publicam laedere dicitur, qui iniussu Principis delectum habuerit. Delectus vero est euocatio etiam vnus hominis in militiam. L. 4. §. 10. ff. de Re milit. Itaque qui iniussu Principis pro extero principis milites legit simpliciter perduellis est *d*).

§. XLI.

Duplici modo peragi possunt hae collectiones militum in alieno territorio, vel adhibita violentia vel sine vi. Qui sine vi milites in alieno territorio invito Principe conscribunt, iura maiestatica proprio ausu exercent, proinde pacem publicam, iura territorialia, omnibus statibus salva et intacta manere iubentem, subditosque alteri abstrahere prohibentem rumpunt *e*). Ideoque a fractae pacis publicae crimine haud

b) Instrum. pacis Osnabr. art. 8. §. vnanimi.

c) I. H. BÜHMER introd. ad ius D. l. 48. tit. ad leg. Iul. Maj. §. 17.

d) LEYS. sp. 624. m. 9.

e) Landfriede 1548. praef. §. I. Daß auch keiner den andern seine Possession, Inhabens oder Gewehr es wären Schloß, Stadt Dörfer, Resgalla, Jurisdiction, Gericht, Hoch- u. Obrigkeiten und andern Gesrechtigkeiten nichts ausgenommen freuentlich entsetzen, noch seinen Untertanen abziehen soll. BLYM. ad process. Cam. tit. 29. §. 16.

haud absolui possunt, quia eam iam fregisse dicitur, quicumque aliquo modo contra unum tantum articulum eius peccauerit. f).

Quod si dolo malo, clandestinis machinationibus, aut adhibita plane vi ad amplectenda seruitia militaria intus in alieno territorio adigunt, atrocissimum crimen perpetratum est, et ita qualificatum, prout Constitutio pacis publicae requirit, cum vis illata est publica, quippe quae dici potest omne factum publicam securitatem violans, non tantum domino territorii, dum in iura territorialia eius impingatur, sed etiam subditis, dum nefariis conatibus patria ac libertate, quae ingenio, cuilibet pretiosissima merito habetur, priuantur g); cum deinde illata est armata manu, siue coadunati, siue singuli eam suscepissent; *armati* enim iam dicuntur omnibus rebus instructi, quibus nocere valeant, quae in genere sub armis intelliguntur, denique ex proposito ac dolo malo factum, ex quo requisito vnico absque vi publica et armata manu iam oritur actio fractae pacis h).

Quae omnia eo minus dubio abnoxia sint, cum summatim omnes causae sub constitutione pacis publicae comprehendantur ex quibus seditiones et tumultus in Imperio oriri, et quae quietem eius turbare queant i),

Quae cum ita sint, ex cumulatione tam multorum criminum in vno, horum auctores enormitati eorum adaequata poena coërcendos esse, nemo negabit. Iam si plagium solum commissum fuerit, quamquam non seruitutis verum alius rei causa, poena quidem arbitraria

F 3

grauis

f) BLVM. c. l. §. 35. Mosers nachbarliches Staatsrecht. 3. B. c. 8. §. 5. pr.

g) BLVM. c. l. §. 40. sqq. GAIL. de P. P. c. l. n. 42.

h) BLVM. c. l. §. 52. GAIL. de P. P. c. 7. n. 3. Landfriede §. l. verbo: freventlich entsetzen. §. sq. verb. freventlich einnehmen. MÛNSINGER obseru. l. 3. Obf. 98.

i) GAIL. l. c. c. l. n. 42.

gravis tamen decernenda est in plagii reos *k*). Quidni, si crimen per-
duellionis, et fractae pacis publicae eo accedat? Poenae in Pacis pu-
blicae violatores sancitae, sunt bannum imperiale, tum multa 2000
marcarum auri, quae hodie efficiunt 192000 Imperiales *l*), tum si
quando contra clericos aut foeminas agatur, priuatio regalium et bo-
norum *m*).

§. XLII.

Quomodo se hodierna praxis habeat quoad punitionem condu-
ctorum exterorum infcio domino subditos ad militiam trahentium, non
melius cognosci poterit, quam ex mandatis poenalibus statuum Imperii
contra hosce conductores promulgatis. Quae in vniuersum in eo con-
sentiant, eos tamquam temerarios iurium superioritatis violatores vbi
reperiantur capiendos et in continenti laqueo aut alia poena capitali af-
ficiendos esse *n*).

Sic in Electoratu Bavariae vi Mandat. Electu. de A. 1732. sancitur:
alle falsche Werber sollen auf Betreten also gleich zum nächsten Infan-
terie-Regiment geliefert, al dort examinirt und nach beschehner Ueber-
weisung inner dreymal 24 Stunden ohne Rücksicht aufgehenset werden,
quod confirmatur per mandata de 1764. 66. vbiq; adicitur, daß man
die Thäter allenthalben wo sie immer betreten werden, handfest machen,
examiniren und vom Scharfrichter längst innerhalb 24 Stunden auf-
knypfen lassen soll *o*).

k) LEYS. sq. 624. m. 5.

l) BLVM. c. l. §. 103.

m) Landfrieden von 1548. art. 3. n. 4. art. fin. §. und gebieten: 4.
Perill. RÜTTERI noua epitome process. Imp. §. 135. 199.

n) De quo et LEYSKRVVS exemplum praebet. sp. 624. m. 12.

o) Mosers nachbarliches Staatsrecht l. 3. c. 8. §. 5.

In terris Mecklenburgicis de a. 1754.

So beschlen wir allen Haupt- und Amtleuten, Schulzen und Wätern bey Strafe von 500 Rthlr. keine fremde Werbungen weder öfentlich noch heimlich zu verstaten, sondern wenn sie das geringste davon verspüren solches zu hinterreiben, allensals Gewalt mit Gewalt steuren, die geworbene Mannschafft und Werber anhalten, mit Ziehung der Glocken die benachbarten Dorfschafften zu Hülfe rufen, so wohl die Werber als Geworbne an unsre nächste Garnison liefern, auch in der geringsten Widersetzung, der Werber an Leib und Leben nicht schonen w. p).

In terris Hannovericis d. 1731. Quod vide §. 15.

Quae poenae secundum circumstantias augeri possunt, si aliae in-
insuper criminum publicorum rationes superuenerint, ut si iteratis man-
dati inhibitoriis spretas poena non obtemporarunt, si alia facinora per-
petrarunt, si milites Principis iam lectos conquisiuere aut ad deserendum
sua signa dolose induxerunt etc. Interest enim rei publicae ut a pestilen-
tissimo hocce hominum genere purgetur, quoniam per publicos huius-
modi ciuim liberorumque hominum praedones pax et securitas ci-
uitatis interna penitus euertitur. Quocirca et non peccare eos aestiman-
dum est, qui pro imperu a se suisque depellendo congregantur, fidem
hominum obtestantur, misericordium protuocant ac turbam concitant,
quia non ulciscendi sed tuendi causa sit. LEYS. sp. 540. m. 2. 3.
Quinimmo si aliter nequit, et cum caede repellenda est vis iniusta.
Nam, iure dicitur l. 3. de iust. et iure, hoc euenit e ut quod quisque
ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimatur., LEYS. sp. 624.
m. 14. 15. sp. 600. m. 5. 6. Siue mitigari possunt poenae et in conde-
mnationem ad operas publicas in Ergasteriis et domibus correctoriis, in
multas, relegationes mutari queunt.

§. XLIII.

p) Fabers Staatskanzley, P. 110. p. 192. 199.

§. XXXXIII.

Nihil autem interest utrum quis per se aut aliorum mandato talia crimina susceperit, sed is tenetur qui deprehenditur, cum cuique in iuribus suis se tueri, vimque vi repellere liceat, magisque conveniat apprehensos in flagranti, quoque in continenti poena persequi, quam deum inquirere, an mandato alicuius factum sit. Non quidem praesumitur, Principem eorum, crimen committere illis iussisse, et quandoque fuerit, non obtemperare debuissent; quoniam nullus Princeps ius habet ea praecipendi quae ipsi iuri naturae sunt contraria. Cum vero constat, iussu Principis sui id eos fecisse, eum fractae pacis publicae crimine accusari posse, haud dubium est. Cum mandantes non minus quam mandatarii criminis rei censendi sint, ii que non tantum pacem publicam frangere censeantur, qui vim publicam ipsi inferunt, sed etiam qui consentiant, etsi non intersint, atque mandatum solum dederint aliis, vel per suos vim inferri curent, aut etiam sinant *). Caeteroquin princeps laesus hoc attentatum alterius considerare potest tanquam gravissimam iniuriam, cuius reparandae causa alter ad satisfactionem gravissimam summo iure tenetur †).

§. XXXXIV.

Idem fere quod de ipsis auctoribus delictorum, quoque de sociis, auxiliatoribus, receptoribus et complicibus criminum est dicendum. Cum in pari regulariter reatu reprehenduntur, quin etiam regulariter pari capitis poena puniendi sint, necesse est. Idque potissimum de subditis statuendum, dum concives suos, saepe amicos et sanguine iunctos exteris hisce hominum coemptoribus, condicto ad mensuram pretio nefario facinore diuendant, ac proin inhumano proferunt proditionis scelere.

*) Landfrieden von 1548. tit. 6. §. I. ICKSTATT l. c. §. 31. CARPZ. prax. crim. P. I. Q. 37. n. 46.

†) VATEL l. 3. c. 2. §. 15. ICKSTATT §. 13. BLUM tit. 29. §. 31 et 38. GAIL l. de P. P. c. I. n. 43. c. 15. n. 26. sqq.

feelere fidelitatis, amoris, atque amicitiae vincula rumpant 2). Quo-
circa et in huiusmodi complices grauissima supplicia statuta legimus.

Vt in mandato Mecklenburgico de 1754.

Zugleich wollen wir jeden ernstlich verboten haben, sich als einen
Verräther, Spion oder Zubringer bey fremden Werbern gebrauchen zu
lassen, mit der ausdrücklichen Bedrohung, daß derjenige der sich als
ein solcher erfinden läßt und dessen wie Recht überführt wird, ohne An-
sehn der Person und ohne einige Gnade als ein öffentlicher Dieb und
Räuber mit dem Galgen bestraft werden soll.

In mandato Brunf. Luneb. de a. 1731.

Diejenigen unsrer Unterthanen die zu solcher gewaltsamen Wer-
bung und Entführung aus hiesigen Territorio vorsehlich und wissentlich
Anschläge und Hülfe beytragen, ad dies vitae mit dem Karrenschieben,
die Frauenspersonen aber auf Lebenszeit mit dem Zuchthause bestraft
werden.

In mand. Sueco Pomer. de a. 1735.

Wie dann auch diejenigen von hiesigen Landes-Einwohnern und
Unterthanen, so sich auf einige Weise zu Beförderung der fremden
Werber Absichten gebrauchen lassen, ohne Unterschied von was für Con-
dition sie auch seyn mögen, exemplariter den Werbern gleich, sollen ge-
straf werden.

In mand. Hallat. de a. 1726.

Diejenigen, sie mögen seyn wer sie wollen, so aus schänden Er-
genniß eines lasterhaften Gewinns mit solchen Werbern einiges Ver-
ständniß und Unterschrift zu pflügen, sie wissentlich zu beherbergen zu
verhelen, oder auf einige Art hülfreiche Hand zu leisten oder irgend ein
Theil

1) PROSP. FARINACIVS Tract. crim. P. 7. Q. 168, n. 56, sqq.

ICKST. S. 32.

2) Faber P. 110. p. 192. 199.

Theil denen zu nehmen sich verleiten lassen, sollen mit harter Leibesstrafe auch befundenen Umständen nach, mit Confiscation ihrer Güter, oder gar am Leben bestraft werden.

Quinimmo ibi vltimum supplicium postea in eius generis plagiariorum constitutum esse docet LEYSER sp. 624. m. 9.

§. XLV.

Cum denique in delictis potissimum capitalibus haud personarum dignitas praerogatiua aut merita attendantur x), sequitur vt perinde sit siue officiales et praefecti, nobiles aut ignobiles in talibus facinoribus deprehendantur, verum pari supplicio subiiciendi sint. Quod et supra allegata mandata confirmant, vbi poena in quoslibet statuitur: ohne Ansehen der Person y). Ex quibus etiam, constat, cum forum delictis fundatur z) delinquentes in loco vbi facinus commissum fuerit, puniri debere. Nullaque obligatio eos extradendi subest, vt potius poenae genere deterreri possint caeteri quo minus talia audeant. a).

2) delicta rite constitutorum conductorum, quae sunt:

§. XXXXVI.

a) COMMVNIA, sub quibus intelliguntur ea quae non minus a paganis quam militibus et conductoribus militum perpetrari solent, et communibus rerum criminalium poenis coercentur b) vt duella, caedes etc.

Omnes

x) CARPZOV praxis crim. P. 3. a. 1778. n. 38. sqq.

y) ICKST. §. 30.

z) l. 3. ff. de offic. praef. l. 7. §. pen. l. f. ff. de accus.

a) l. 7. C. ad leg. Fab. plagiar.

b) f. Voet de iure militari c. 4. §. 2. MEYER coll. iuris Arg. ad l. 49. t. 16, §. 15.

Omnes qui ea delicta committunt, quae communibus legibus poenalibus prohibentur, quoque secundum has diiudicentur poenaeque illis constituta afficiantur, necesse est. Quaeritur: coram quo iudice cognitio causae pertineat, et poena decernenda sit; utrum forum delicti commissi praefendum sit foro domicilii, aut foro militari conductorum? Quod utique affirmandum est; et deduci potest ex natura superioritatis territorialis *c)*, cuius effectus insignes potissimum sunt ut quilibet superioritate territoriali gaudens, in suo territorio tantum leat, quantum Imperator in Imperio *d)*, ut vigore eius in omnia bona, in omnes subditos ciues et alios in territorio commorantes siue comprehensos, vniuersalem habeat iurisdictionem, ita ut quicquid sub ambitu territorii et ciuitatis alicuius magistratus continetur, id regulari iuris praesumptione, eiusdem iurisdictioni eique parere intelligatur nisi exemptio doceatur *e)*.

Omnes igitur qui in territorio commorantur, imperio domini territorialis obnoxii sunt siue sint subditi perpetui siue alii, qui cuiuscunque finis causa per tempus aliquod ibi manere volunt. Quandounque quis intrauerit in territorio, princeps ipsi accessum hac tacita tantum conditione permittere praesumitur, ut legibus se submittat. Securitas publica, iura Nationis et Principis hanc conditionem ex necessitate requirunt, cui se tacite submittit quilibet, simulac pedem in territorio posuit. Iurisdictionio suprema comprehendit ius imperandi in vniuerso territorio; legesque non eo tantum tendunt, ut actiones ciuium inter se iniucem dirigantur, verum quid intra vniuersos territorii fines ab omni genere personarum obseruari debeat, statunt *f)*. Vi huius subiectionis nexus lites inter peregrinos inter se aut inter eos atque ci-

G 2

ves

c) MYEGIVS de superior. territ. conclus. 7. sqq. KNIPSCH. l. c. l. 2. c. 5. n. 57.

d) Perill. I. S. PÜTTER inst. iur. publ. §. 206.

e) KNIPSCH. l. 2. c. 5. n. 68. 69. l. I. c. 12. n. 93. sqq.

f) Moser's nachbarl. Recht. l. 4. c. 3. §. 4. sqq. WOLFFII ius gentium §. 299. 300. §. 1058. 1059.

ves ipsos ortae diiudicandae sunt a iudice eius loci, secundumque leges ibidem constitutas. Caeteraeque Nationes hoc ius honorare debent. Quia enim administratio iustitiae exigit, quamlibet sententiam definitivam secundum leges pronunciatam, iustam haberi et tamquam illam in executionem ferri: ita quotiescunque causa peregrini iudicata fuerit secundum modum praescriptum, toties in nullo alterius gentis foro retractari potest g). Si quis iustitiam sententiae definitione disquirere conaretur, id esset laedere iurisdictionem eius qui sententiam pronuncia-
vit, et summam iniuriam alteri inferre.

§. XXXXIV.

Præ omnibus vero iurisdictioni domini territorialis subiiciuntur quæ alias haud ii subsunt, quum delictum occurrit intra iurisdictionis alicuius limites perpetratum. Iuris enim indubitati est, quod unusquisque in loco delicti commissi, si ibi deprehendatur, forum fortietur et puniri possit h). Delictum enim tribuit iurisdictionem, ei, qui alias rei iudex non est, nullo habito respectu, vnde delinquens sit oriundus, vel cuius sit ordinis aut dignitatis, ita vt etiam clarissimi, in provincia, in qua deliquerunt, accusari possint; Cum reatus sine delictum excludat omnem honorem et dignitatem, et privilegium mereatur amittere, qui concessa abutitur dignitate et potestate, nec honor servandus ei, qui ipse honorem non servavit, sed se in crimen adduxit. Vnde etiam exemptus a foro intelligitur exemptus a civili non a criminali, et privilegium plenae exemptionis, quantumvis latum, non includit exemptionem ratione delicti per l. 2. C. de priviil. schol. Immo ne concedi quidem posse privilegium exemptionis a foro criminali multos auctores obtinuisse tradit KNIPSCHILD l. 2. c. 5. n. 93. ne sub praetextu privilegii concessi flagitiorum crescat auctoritas, aut publica

g) Mosers Zusätze zu seinem Staatsrecht. 3. T. Frankfurt u. Leipzig. 1752. p. 1199. §. 2. VATEL l. c. l. 2. §. 84. 85. §. 101. 194. Perill. r. s. PÜTTERI Rechtsfälle 3. B. I. Th. p. 70.

h) l. 1. C. vbi senat. l. 3. ff. de off. praef. l. II. de custodi reorum GAIL de de pignor. obf. 3. n. II. KNIPSCH. l. 2. c. 5. n. 90.

blica vacillet vitlitas l. z. C. de priuil. schol. et quis patrociniũ captet ex eo quod per proprium scelus despexit. Nov. 117. c. vlt. §. i. verbis: *non enim*. Legis enim praesidium pro innocentibus tantum militat, et delinquentibus beneficia sua non tribuunt leges, sed immunitatem a poenis denegant, vtpote ad quas ipsimet delinquendo se quasi obligaverunt. Quocirca delictum minime excusat vlla dignitatis, sed potius aggrauat. Qua ratione Angliae Regina Elisabetha Henrici III legato Bellicuraeo, cum Mariam Scotam eiusque delictum ad Elisabethae iurisdictionem non pertinere, adsereret, belle respondit, aliorumque Regum exemplo firmavit: nulla dignitatis aut privilegii ratione habita, delinquentem in alterius territorio, ibidem iudicari et puniri posse. Complura adhuc exempla, quod ipsi Reges alique Principes in alienis territoriis ob delicta ibi commissa grauissime saepe et capite puniti fuerint, recenset KNIPSCHILD *i*) quod et de Nobilibus Baronibus, Comitibus aliisque immediatis Imperiũ, in aliorum statuum territoriis delinquentibus locum habere, multi Doctores comprobarunt. Et summa aequitate id nititur, cum delicta semper maneant delicta quisquis is fuerit qui ea commisit, et semper idem damnum eo efficiatur. Praetereaque nemo superior in alieno territorio consideratur supra dominum territorii, et quandocunque quis Princeps in suo territorio fuerit, extra eius districtam pro priuato reputatur, priuati forum sortitur *k*). Unde etiam in suo territorio minus potens superat potentiorum, et quilibet magistratus, etiam minimus in suo territorio maior est, quolibet alio, non eius loci, ita vt etiam minor iudex loci delicti maiorem ibi delinquentem coercere et punire possit. Et sane hoc nihil salubrius, nihil aequius. Nam promonetur per id iustitia. Admittitur delinquentibus impunitatis spes, quae maxima peccandi illecebra recte dicenda. Interest reip. vt ibi statuatur exemplum vbi delictum commissum. Grauiissima puniatio in alio loco, quam vbi flagitium

G 3

i) l. c. l. z. c. 5. n. 97. n. 102.

k) WOLFII ius gentium §. 1059. GAIL I. de P. P. c. 16. §. 27. 28 etc. STRYCK. VI. VII. l. 5. tit. I. §. 22. MYLER AB EREMB. P. I. c. 20. §. 31.

tium perpetratum fuit, plane contraria est summo fini omnium poenarum, scilicet vt deterreantur adpectu supplicii, quod infligitur, qui delicti spectatores et testes vel complices forte fuerunt, cum illud extra territorium constitutum non vident, laesi contra per ea scelera solatium aliquod quodammodo percipiunt, dum criminis in se perpetrati rigidam conspiciunt exigi vindictam. Insuperque facilius redditur inquisitio et probatio, vbi scelus commissum est, dum non opus est, testes, documenta et caeteras instrucciones in aliam prouinciam transportari *l*).

§. XLVIII.

Rite itaque concludere licet: quod si superioritas territorialis ius atque potestatem tribuat, in quoscunque in territorio commorantes, iurisdictionem exercere, si prorsus delicta ibi commiserunt, idem esse an Principes, siue Comites, siue immediati siue mediati auctores fuerint delictorum, verum omnes coram iudice loci delicti commissi conveniendos atque puniendos esse; adeoque et iustum erit, militum conductores, si in aliorum statuum territorii delinquant, a magistratu loci delicti iudicari atque puniri debere. Ab hac enim generali regula in vniuersum nemo exceptus est. Qui exemptionem a iurisdictione praecipue criminali in loco delicti contendere vult, in eius fauorem Dominus territorii huic expresse renunciare debuit. Inuito ei eripi nequit, quia ius quaesitum est, quod ei competit in iurisdictionem vniuersalem omnium in suo territorio. Sine ea dominus territorialis esset nonens, quoniam dissimulari nequit, et essentiale superioritatis territorialis efficit *m*).

Dixi, quod nemo ab hoc generali regula exceptus sit, nisi in cuius fauorem dominus territorialis suo iuri renunciaasset, qualem renunciationem in genere ab omnibus Principibus et statibus totius Europae

l) l. 28. §. iun. ff. de poenis. l. 3. pr. de re milit. Vac. de iura milit. c. 4. §. 4.

m) WOLFII ius gentium §. 1057.

pae in fauorem legatorum inter se inuicem mittendorum factam esse, censendum ²⁾. In vniuerso fere orbe terrarum tum per conventiones expressas, tum per tacitum plurimorum consensum communis obseruantia et quasi ius indubitatum exinde ortum moribusque introductum est, legatos ab omni iurisdictione Principis ad quem mittuntur, plane exemptos esse. Eiusmodi renunciatio, siue expressa siue tacita, requiri videtur ad hanc independentiam legatorum ab imperio eius ad quem mittuntur, quae inde partem iuris gentium arbitrarii efficit, quamuis sint, qui eam in iure naturae positam esse putant, quia gentes sine ea societatem ab ipsa natura inter eas stabilitam haud seruare valerent. Cum enim legati ad sustinendam hanc mutuam conjunctionem inservientes hanc finem haud consequi possent, nisi negotia sua in securitate et plena libertate peragere ipsis integrum esset, quae securitas ipsis salua non maneret, nisi per independentiam a iurisdictione Principis ad quem mittuntur ³⁾. Verum non attento quod leges naturales hominibus ius tribuant, puniendi eos qui ipsis iniuriam inferunt et delinquant et perinde quoslibet ita et peregrinos coercendi, publicam tranquillitatem perturbantes, Principum ipsum et subditas ostendentes, eisque obligationem imponendi, vt si conforment legibus et officiis quae subditis iucumbunt; sic quoque non minus securi et liberi negotia sua peragere possent, dum iurisdictioni domini territorialis subissent, ac si ab illa independentes fuerint. Si enim ab iis actibus abstinet, qui subsunt iurisdictioni, neminem laedit et in genere officii honesti et iusti viri implet, id quod sane eum, cui negotia principis sui pertractanda sunt, docet, a nemine ipsi iniuria facile inferetur, sed in maxima securitate negotia pertractare poterit. Quodsi Princeps sine iure atque immerito qualemcumque ei iniurias affert, iniuste agit; et quando in hoc casu sanctissima iura naturae violare audet, scilicet innocentem et probum virum vexando, atque laedendo tunc neque inuiolabilitatem legati laedere dubitabit, siquidem ad principia iuris gentium id pertinere constat. Quod adeo neque personae suae neque negotiis gerendis maiorem securita-

2) WOLF. I. C. 1059. 2062. sqq.

3) VATTEL I. C. I. 4. §. 92.

ritatem procurabit, si princeps ipse omnia iura humanitatis atque naturae negligit.

Si vero legatus ipse crimina committit, quae punitionem seueram merentur, indignus est honore et dignitate alias ei qua repraesentanti exteri Principis debita. Nam qui honorari vult mittentis causa, id agere debet, ut ipse honore se dignum praestet; ideoque non iniuria erit, si coram principe loci delicti conueniatur atque condemnetur. Desuper qui delictorum capax est, non res magnas bene geret in satisfactionem et honorem sui Principis *p*).

Inde quoque nonnulli scriptores commoti sunt legatis prorsus denegare exemptionem a iurisdictione territoriali in loco ubi resident, quamuis alias, eos personas dominorum suorum representare, sanctasque atque inuiolabiles existere concedunt *q*).

§. XLIX.

Constat itaque praeter legatos neminem plane immunem esse a iurisdictione territoriali. Superest, ut disquiram, cui competat ius legatorum, et an extendi possit ad conductores militum; quam opinionem quidam habuere *r*). Qualitas essentialis legati est, ut mittatur a Principe suo ad Principem aut ciuitatem alienam, negotia publica gerendi causa cum ipso Principe aut ciuitate. Hoc vltimum necessario requiritur ad essentialiam legati. Saepe enim quidem mittuntur a Principe ad exteras gentes, ut ibi negotia Principis quaedam gerant, at nemo tamen has

pro

p) WOLF. l. c. §. 1064.

q) BACHT. de securitate et saluo cond. concl. KNIPSCH. l. 2. c. 5. n. 100. sp. 183. sqq. KIRCHNER de legat. l. 2. c. 1. n. 141. RESOLD. colleg. polit. class. I. disput. XI. concl. 30.

r) Auctor anonymus der Ausführungen politischer und rechtlicher Materien. Berlin 1776. 8. Abhandl. 9. von der Befreyung der Werbungskommandirten von der Gerichtsbarkeit des Orts der Werbung p. 162. sqq.

pro legatis habeat, eisque iura legatorum tribuet, quia essentiale quid deest, scilicet, gestio negotiorum publicorum cum extero Principe aut ipsa republica s). Quando militum conductores a Principe quodam mittuntur, ut milites in exteris territoriis legant, tunc nihil peragitur cum extero Principe aut gente ipsa; sed cum subditis eius contractus aut conventiones privatae ineuntur. Verum, inquiet quispiam, conductores requirere debent Dominum territorialem, an liceat delectus institui, et per productionem litterarum patentium se legitimare, quasi per litteras credentiales, quinam fuerint. Nonne hoc est agere cum extero Principe? cui respondeo, id quod hi cum Principe extero peragunt, non est principale negotium, cuius causa conductores mittuntur sed tantum accidens. Saepius plane non ab iis fit, sed per alium legatum forte eo loco affiduum iam concessio impetrata est. Principale vero negotium cum subditis aliisque privatis pertractandum est, et Princeps ipse hic nihil agit, quam quod permittit, ut conductores conventiones cum subditis inire possint. Hic nihil eorum locum habere, quae ad essentiam legationis requiruntur, luculentissime apparet; per instantiam vero res adhuc magis illustrabitur. Fingamus: Principem aliquem indigere equis ad exercitum parandum aut alium forte finem, civitatem vicinam abundare quidem istis, sed venditionem et transmissionem eorum ad exteros, tunc esse prohibitam; quid si Princeps homines peritos (Rosskämmer) in eam terram mitteret ad emendos equos cum litteris ad dominum territorii directis, an emtionem equorum concedere vellet: quaerendum quis eis iura legatorum tribueret, eosque sub tutela iuris Gentium esse existimaret? Caeteros legatos talem socium deprecaturus esse puto. Haec eadem ratio est cum nostro casu. Isti homines nomine sui Principes petunt a Domino territorii veniam contractus emtionis cum subditis eius ineundi; eodem modo quo conductores conducendi veniam petunt.

§. L.

Allegantur desuper leges Imperii, in quibus praecipitur, eos a magistratus loci iurisdictione eximi, et ad iudicem militarem remitti de-

s) WOLF, l. c. §. 1043.

H

debere, et quidem R. 7. de 1570. §. 7. fqq. vbi praecipue §. 10. dicitur in cautione quae praestanda est a conductoribus: die Unterthanen mit schädlichen Stillliegen nicht beschweren, was sie verbrauchen bezahlen sollen. Dafür ich auch selbst Hauptschuldner und Bezahler seyn will; darum will ich auch in den An- und Durchzügen bey einer jeden Stadt einen Stadtmeister, oder einen andern an seine Statt, verordnen, so seinen Nahmen an Orten und Enden, wo sie durchziehen, angeben soll, damit man wissen möge, daß ich das Kriegsvolk erworben, und da es sich ungebührlich verhielte, mich darumb anzusprechen hat. Haec constitutio eo maxime tendit, vt si cui forte damnum per milites conquisitos illatum fuerit, iste sciat, a quo reparationem damni praetendere possit. Valde enim praecauere student antiquae leges Imperii ne hae collectiones militum vlllo modo in detrimentum alicuius cedant ideoque sapienter provident, vnde, et a quo damno semel illato, restitutio eius peti possit. Eo respicit tota cautio praestanda, et in specie quoque hic passus allegatus, quod euidenter apparet ex ratione, cur ita sancitum; scilicet secundo loco cauetur, ne per transitus aut non solutionem impensarum, alioque modo subditis Imperii damnum inferatur, quem in finem constitui iubentur apud quamlibet cohortem praefecti, qui in omnibus locis per quos transitus fiat, nomen suum edant, atque declarent, quis eos milites collegerit, vt subditi sciant, a quo restitutionem damni petere possent.

Obicitur deinde R. I. de anno 1641. §. 47. vbi disponitur, quod si miles certis litteris (Billeten) instructus fuerit ad res quasdam peragendas, is vero delinquat et in flagranti apprehendatur, tunc ad magistratum suum militarem remittendus sit, quamuis longius tribus milliaribus abesse t). At hoc loco plane non de conductoribus ser-

t) R. 7. de a. 1641. §. 47. Wenn ein Soldat, so mit seinen Billeten, gewisse Sachen zu verrichten, versehen, etwas verbrechen thäte, und auf frischer That begriffen würde, wenn es gleich weiter, als 3 Meilen Weges von seinem Quartier wäre, daß er doch seinen Obersten, oder nächsten Kriegescomendanten zur Bestrafung zugesandt werde, und dieses, damit Kriegsanschläge, so manchen vertraut, nicht offenbar werden.

monem esse, docet totus contextus et ratio haec constitutionis, quas adicitur. Dicitur scilicet de simplicibus militibus, quoties tempore belli mittuntur ad praefectos exercitus in aliis regionibus locum tenentes aut ad eos, qui in fortaliis et castellis praesunt, ad communicandum illis rationes et consilia belli. Hi quando missi delinquant, a magistratu militari puniendi sunt et quidem addita ratione, ne consilia belli paganis innotescant, et adeo manifestentur; nimirum cum a magistratu civili iudicentur et puniantur. Quis hic non perspicit, sub litteris (Billeten) quibus instructi dicuntur milites minime intelligi posse litteras patentes condictionis, et sub militibus eis instructis non militum conductores, quippe ad quos non ratio adaequata est, consilia belli per eos manifestari.

§. LI.

Quod passim in legibus Imperii disponitur de Ducibus Circularibus eorumque Adiunctis et substitutis, secundum qualitatem atque specialem constitutionem Imperii eius temporis diiudicandum est ^{u)}, cum Imperium Germanicum adhuc magis tamquam unum corpus, arctiori vinculo coniunctum considerandum esset. Perpetuus miles inter status Imperii nondum introductus fuit; bella non fere alia gerebantur nisi imperialia; milites non colligebantur, nisi tempore belli, hostis vnus plerumque et totius Imperii hostis fuit. Quando igitur de delectibus coercendis aut non admittendis sermo est in legibus Imperii, eo subintelliguntur plerumque delectus exterarum Gentium quas innanes reddi et restringi communiter omnium intererat. Itaque cum communis securitatis causa Imperium in suos circulos diuideretur, officialibus eorum inprimis incumbere, quietem internam circuli conseruare, cumque variis dispositionibus praecauerit Imperium, quomodo ratio delectuum

H 2

^{u)} Was die allgemeinen Reichsgesetze anlangt, so sind deren sehr wenige, die in diesen Materien einschlagen. Einige derselben z. E. die Werbung betreffend, sind durch ein allgemeines Ueberkommen dergestalt unbrauchbar gemacht, daß mit Anstand viele Verordnungen heut zutage zu appliciren gar nicht sind. Moser Landeshoheit in weltlichen c. I. §. 5. 199.

Annum exterorum sit habenda, ideo et illis imponebat officium, auctoritatem legum tuendi, et qui contra agerent, seuerius puniendi. Inde factum est, vt Ducibus circularum potestas tribueretur, de illicitis militum conquisitionibus cognoscendi. Postea vero, cum conditio statuum imperii mutare incoeperit, iique magis formam liberarum gentium quam plurimum vnius corporis membrorum affectarent, cumque defectus exterarum gentium plane fere non permitti, sed potius status ipsi copiis indigentes alios constatus suis conquisitionibus molestarent, proinde per posteriores leges ad plenam fere independentiam adaucta superioritas territorialis cuiuslibet soli relinqueret, definire quid in territorio suo fieri velit, cum denique antiqua forma circularum in plurimis circulis existere desit, ob defectum conuentuum circularium Ducis circulares non electi, in paucis vero qui adhuc antiquam formam conseruarunt, ob deficientiam rationis officium Ducis, in hunc effectum abrogatum, vt tantum tempore belli Imperialis locum habeat, ita ex his rationibus, legum Imperii dispositiones circa id prorsus adplicari non posse, nemo negabit x).

§. LII.

Contra iurisdictionem territorialem circa milites delinquentes fundatam esse statuunt nouiores sanctiones Imperii. Sic in placito Imperii de a. 1673 de renouanda ordinatione executionis y) c. 5 §. in Fall beim etc. ii qui illicitas militum conquisitiones susceperit, non tantum ipso iure in poena banni incidere, verum etiam a Domino in cuius territorio id facere ausi fuerint, capi, et poena corporis, quinimmo et capitali puniri iubentur. Quae constitutio quamuis formam solemnem conclusi Imperii in stricto significato haud acceperit, iudicisq; Imperii non insinuata sit, tamen quatenus ab Imperatore confirmata per monitaque eius, non contradicta fuit, quod ad hunc passum non factum est, merito seruanda est, quia conclusum trium collegiorum Imperii consensu Im-

x) Mosers Landeshoheit in Militär Sachen, cap. 4. S. 20.

y) Pechner von Eggenstorff Sammlung der Reichsschlüsse, T. I. p. 640.

Imperatoris ratihabitu est 2). Eo saltem respectu notatu dignissima est haec constitutio, vt inde intelligatur communi obseruantiae Imperii, non contrarium esse hoc principium; ab omnibusque statibus tanquam vtile et necessarium duci, comprobatum esse.

In concluso Imperii de $\frac{3}{4}$ Ian. 1682. quod renouationem veteris legis Imp. den Artickelsbrief continet, statuatur art. 35., cuiuslibet statui licere, milites delinquentes non tantum capere et inquisitioni subiicere, verum etiam poenam iis decernere, atque exequi a). Idem confirmatur in concluso Imp. 1734. n. 5. b).

Quae leges non temporales sed tamdiu seruandae sunt, quam ratio horum constitutionum locum habet, scilicet donec excessus militum cuiusuis generis publicam securitatem violantes cessent.

§. LIII. Inq. milit. delictorum

Quae cum ita sint, et naturae rei et praxi totius Imperii maxime consentaneum est, conductores ibidem puniendos esse, vbi deliquerunt. Si quidem alias plurima hinc orirentur mala, si illis liceret haec praetendere priuilegia; multa inde relinquerentur mala impunita; omnia

H 3 mali-

2) Pechner l. c. p. 686. sqq. Mosers Landeshohelt in Militärsachen c. 4. §. 10.

a) Sammlung der N. N. T. 4. pag. 143. gestalten, dem zu mehrerem Nachdruck jeder Kreisstand, wo sich die Soldaten im Quartier oder sonst befinden, wenn etwas mit verwunden oder rauben und morden, oder in andern Verbo nicht militärischen Verbrechen excubirt worden, die Deliquenten nicht allein für sich selbst gefänglich einzuziehen und zu examiniren, sondern auch die Strafe anzusetzen und an ihnen zu exequiren.

b) Sammlung der N. N. T. 4. pag. 412. sqq. auch wie die dominiterterritoriales die verübende delicta u. excessus von den Soldaten ohne Ausnahme zu bestrafen befugt seyn, so ist beschlossen daß auf den 1682 belebten Artickelsbrief scharf zu halten sey.

malignitati eorum subicerentur, si securitatem haberent, nec per viam iniustitiae iniuriam vindicare aut vim illatam propulsare possent territoriorum domini. Quorum territoria innumeris miseris obnoxia essent, si procul a loco delicti punitione reorum ab horum Dominis expectari deberet quo diffidentes impune scelera sceleribus cumulare auderent.

Huic respondet praxis indubitata Imperii. In nullis enim territoriis quorum principes delectus constatum concedunt, eos militum conductores delinquentes ad magistratum eorum militarem in punitionem remittere videmus. Quod dubio caret. At sunt qui civitatibus Imperialibus hanc potestatem denegare volunt c). Quo iure, nescio. Satis enim clare leges fundamentales Imperii civitatibus Imperii eadem iura concedunt ac caeteris statibus, in saepius citatis art. Instr. Pacis Osn. d).

Ius fortioris sublatum puto per pacem publicam aliasque sanctissimas Constitutiones Imperii. Et sane nil indignius est potentioribus quam consilium, infirmiores supprimendi et sub praetextu iuris eorum libertatem atque praerogativa minuendi sibi vindicandi. Quamvis itaque minus poten-

c) Auctor anonymus in supra cit. lib. p. 165. ubi dicit: "Besonders genossen die Werbsteuer in Teutschen Reichsstädten diese Befreyung, indem diese sich nicht beygeben lassen, sich über dieselbe einer Gesichtsbarkeit anzumassen." Aliis diiudicandum relinquo, an deceat, hoc modo loqui de universo collegio civitatum, quod in Imperio Germ. tertium efficit collegium. Eo ipsa quoque declarat, iure destitutum esse qui hoc sentiat; contra infirmiores autem exerceri posse, quia potenti non resistere auderent. Si ius esset, contra omnes exerceri debuit. Conf. politisches Teutsches glossarium ad vocem: Werbungsrecht in der Teutschen Kriegskanzley auf das J. 1757. 4. B. p. 366. lqq.

d) art. 5. §. 29. art. 8. §. 2 at 4. Liberae Imp. civitates idem cum reliquis statibus Imp. ius habeant. — Lib. Imp. civ. non minus quam caeteris statibus Imperii competat votum decisivum, iisque rata et intacta mancant regalia etc.

tes sint, nihilominus tamen eadem iura ipsis tribuuntur et competunt quam potentioribus; atque eadem dignitate, et immedietatis iure gaudent, si non extensivè, tamen intensivè cum magis et minus non mutet speciem, ac forma rem faciat, non quantitas. Et reuera potentia est qualitas a dignitate separata e). Quapropter quod aliis ius est, et civitatibus Imp. est. Quando igitur potentiores statuum, minus et violentia a minus potentioribus quid consequi student, quod ab aliis haud conceditur, id dignitati eorum minime convenit, et eo numquam iuris fiet, quod per se iniustum est. Nam naturae rerum sunt immutabiles, et ius vi extortum semper manebit ius iniustum, aut potius summa iniuria et iniustitia, ex parte potentioris cui inferior cedere debet quia ius et violentia contradictoria sint.

Cum saepe civitates Imp. precibus Principum satisfecerunt et delinquentes remisissent Dominis eorum, hoc urbanitatis atque honoris gratia erga alios Principes factum est; ex quo non obligatio trahi potest. Luculentissime id ex eo apparet, quod numquam id fieri solet, nisi sub antigrapho, quod haec remissio ipsi remittenti non debeat praecudicare et quod in casu simili idem id sit facturus. Quae maior probatio existere potest, hos Principes ipsos talem remissionem non tamquam obligationem, sed tamquam voluntarios actus amicitiae atque urbanitatis considerare? Hi vero numquam ex necessitate expostulari possunt sed plane ab arbitrio cuiuslibet dependent. Sic ab ipso potentissimo ob insignem aequitatis atque iustitiae amorem numquam satis extollendo magno Rege Borussiae civitati Hamburgensi anno 1744. ob remissionem Capitanei de Bülow, et Locum tenentis Comitis de Ranzov ad conducendos milites ibidem constitutorum, delictorumque causa captorum, a senatu concessam eiusmodi, antigraphum extraditum, in quo a sua Maestate Regia declaratur: "Se hunc Ipsi per eam remissionem praestitum favorem non modo cum maximis gratibus recognoscere, verum etiam obtestari, hunc casum Senatui nullo modo praecudicare debere,

„CON-

e) LIMN. ius publ. l. 4. c. 9. n. 34. KNIPSCH. l. c. 1. 2. c. 8.

„contra in similibus casibus se ipsi reciprocam benevolentiam praestare, „namquam defuturum esse.“ Idem factum est 1775: ob remissionem Rohlf, qui Conductorem Danicum Iensen acciderat. Quorum exempla plura in promptu sunt.

§. LIV.

Confirmatur haec iurisdictio competens per sententias summorum Imperii, quae hanc notoriam et satis cognitam considerent, Sic rescriptit f) Senatus Imperialis Aulicus Anno 1754. d. XI. Ian. ciuitati Ulmenfi postquam a Conductore Borussiae de Heyden studiosus Catholicus in via publica, obtorto collo abductus, et improvide suffocatus fuit: Rescribatur dem Stadtmagistrat zu Ulm. „Der Stadtmagistrat würde „aus dem Beschluß des mehrern ersehn, was wegen eines vorgehabten „Menschenmords und Uebelthat von einem Königlich Preussischen Lieu- „tenant von Heyden verübt worden seyn sollte: Nachdem nun das „corpus delicti aufgefunden“ als habe der Stadtmagistrat die Inquisi- „sition ferner forzuführen, causa satis instructa, die acta ad Impartiales „zu schicken, und das eingeholtte Urtheil an denen Inhaftirten zu vollzie- „hen, und sich daran nichts irren zu lassen.“

Denno d. 24. Mart.: „Ihre Kayserl. Majestät hätten aus seinem „des Stadtmagistrats, Vorbericht allergnädigst ersehn, daß derselbe den „Criminalgesetzen gemäß die Inquisition zu vollführen, und das „Endurtheit zu vollstrecken, gemeint sey: als wollten Ihre „Kayserliche Majestät ihm, dem Stadtmagistrat hiedurch aufge- „geben haben, ohne sich von jemand irren oder hindern zu lassen, „nach Caroli V. peinlicher Halsgerichtsordnung zu verfahren“ ic. g). Sed antequam debita poena is affici potuit, e carcere effugit h).

Cum

f) Eiusmodi rescriptum quo iurisdictio ciuitatis Aquisgrani in praefectum militis Imperatoris fundata praecipitur, ab ipso omnium iustorum iustissimo Caesare IOSEPHO II. confirmatum legitimus in Mosers Reichsstaatshandbuch auf die Jahre 1769 • 1775, Tom. I. p. 40 - 41.

g) Mosers nachbarliches Staatsrecht. 4. B. c. 4. §. 7.

h) Die Kriegeskanzley, 1757, 2. B. pag. 649.

Cum remissiones vrbanitatis non necessitatis causa sunt, nemo eo cogi potest, ideoque saepe denegantur, quoties causae ad sint ex quibus non conueniat. Sic anno 1774. in ciuitate Hamb. conductor S. Caes. Maieft. ob varia comissa flagitia ad operas publicas in ergastulo condemnatus poenam subire tenebatur; id quod Imperator Augustissimus ratum habuit. Haec principia notoria et ab omnibus cognita habentur. Sic in protestatione Regis Daniae contra remissionem supradicti Roblfs a ciuitate Hamb. concessam huic remissioni qua illicitae contradicebatur, et iurisdictionem Hamburgensem non tantum, cum omni iure fundatam, verum etiam ob bonum publicum numquam ei renunciendam esse, declarabatur.

§. LV.

Sane ab omnibus in vniuersa Germania statibus, Principibus, ciuitatibus Imp. quin et ipsa nobilitate immediata Imperii, iure meritoque exerceri videmus, ad quod comprobandum plura documenta hoc loco adhibere, neque spatium neque tempus admittit, suo tempore vero ad publicam notitiam in lucem proferre promitto *i*). Quoad modum procedendi, tales delinquentes a cohorte sua dimittuntur et magistratui loci in punitionem traduntur. Quo facto dignitatem quam antea habuere, amittunt, conditionemque alius cuiusdam delinquentis induunt.

§. LVI.

β) *Delicta militaria*, quae sunt ea, quae quis in qualitate militum conductoris committit, ideoque a paganis perpetrari nequeunt, utpote qui legibus militaribus haud subiecti, vel eius generis sunt, ut contra leges militares peccetur sine respectu ad ciuitatem, in qua constituti sunt milites conductores; tunc Dominus territorialis non curat punitionem eorum. Sed inferiores ab ipsorum praefecta poena arbitraria, fustibus etc. afficiuntur, praefecti contra ad cohortem suam (zum Regiment) mittuntur. Vel ita qualificata sunt, ut specient ad temp. in qua constituti sunt; et hoc duplici potissimum modo fieri possunt: A)

i) Mosers nachbarliches Staatsrecht. 4. B. c. 4. §. 7.

A) quando homines conducunt, qui subditi aliorum principum sunt e. g. si conductor Danicus conduceret subditum Borussiae aut vice versa. Tunc distingendum est, an subditi alieni in seruitiis exteri Principis siue ciuilibus siue militaribus sint, nec ne. Si istud locum habet iique uolenter ad militiam adacti sunt, tunc iura gentium maximo quouis nefario modo violata sunt, et duplex crimen perduellionis reuera commissum, dummodo conductor sciuit, eos homines in exteri Principis seruitiis esse; non enim per uolentiam abductionem hominum tantum crimen laesae maiestatis respectu Domini territorii committitur; uerum etiam intuitu exteri Principis, cuius officiales ad militiam coacti sunt; ideoque grauissima quinimmo ob concurrentiam plurium delictorum eiusdem enormitatis merito capitali poena coercendus est; et si iussu Domini eius factum, quod non praesumendum, is ad satisfactionem seuerissimam obligatur. Quod si conductor id nesciuit, istud locum habet quod iuris est in uolentis conquisitionibus militum in alienis territoriis in genere. In utroque casu tamen illi conducti cum restitutione cuiusuis damni atque omnium expensarum remittendi sunt.

Si uoluntario officiales exteri Principis uices militares suscipere, et in conditionibus conductori praescriptis eius non est mentio facta, hic ab omni crimine merito absoluendus est. Et res est conducti, providendi, quomodo eiusmodi factum excusare et domino suo satisfacere ualeat, expectetque quid hic contra illum suscipiat. Desuper remissio eius dependet ab arbitrio Principis conductoris, et non necessitatis sed ciuilitatis est, nisi forte ob alias rationes obligatio nascatur, ut v. g. ob pacta conuenta (Cartels) de remittendis sibi inuicem his, qui militiam deseruerunt etc.

Si subditi exteri non publicis muneribus Principis sui funguntur neque ciuilibus neque militaribus, et uolenter ad militiam coacti, et tunc quoque iura gentium laesa sunt, cum ob temerariam iurium superioritatis uolatio nem, tum respectu Principis, cuius subditi sunt; quia grauius impingitur in ius Gentium, quando uolenter Principi detrahitur subditorum quis; licet enim is in alieno territorio commoretur, subditus tamen
sui

fui Principis esse non desinit. Hic enim iura in personam eius conferuat, quoties iste vel contra leges territorium deseruit, vel non praestitit, quod cuilibet exeunti e ciuitate incumbit, vel bona adhuc praecipue immobilia reliquit, vel plane animum reuertendi habuit, quum e territorio egrederetur *k*). Tamdiu semper subditus manet, Domino eius itaque iniuria fit, si inuitus ad militiam alienam trahitur. Si libera eius voluntate fit, conductor iterum extra omnem poenam versatur; quoad conductum vero videndum est, an in loco domicilii prohibitum sit, sine expressa concessione ciuitatem relinquere, aut alienam militiam suscipere, tunc se submittat poenae in violationem sanctionis huius constitutae, necesse est, quae in quibusdam prouinciis confiscatio omnium bonorum est, vt in Electoratu Bauarico vi mand. Elect. de anno 1732. *l*) in terris Brunswico Lünburg. ob edict. de ^{29 Junii} _{10 Julii} 1722. §. 1. *m*) et aliis. Caeterum conductio rumpi non potest, sed valida est habenda, quia ab vna parte non recedi potest a contractu valide inito, remissio conducti itaque est ciuilitatis, non necessitatis.

Quaeritur: coram quonam foro eiusmodi conductio sit iudicanda? Generale principium iuris est; actorem sequi forum rei. Itaque vbi reus conueniri debet, ibi lis iudicanda est. Reus hic est conductor qui illicitam conductionem perpetrasse accusatur. Conductores autem in delictis commissis forum ibi sortiri, vbi delictum commissum sit, supra est ostensum. Quapropter Domino territoriali incumbit officium in crimen commissum inquirendi, poenam statuendi, eamque exequendi, aut si iniuste accusatus est, absoluedi.

I 2

§. LVII.

k) PVFF. ius naturae l. 3. c. XI. §. 3. GROTIUS de iure belli et pac. l. 2. c. 5. §. 24.

l) Mosers nachbarl. Staatsrecht. l. 3. c. 8. §. 5.

m) Fabers Staatskanzley. P. IIO. p. 342.

§. LVII.

B) Alterum potissimum genus delictorum militarium est, quando generales aut speciales condiciones praescriptas violant. Ex prioribus iam satis apparet, quia ius concedendi delectus plane liberum est, cui libet Domino territorii, integrum manere, quas velit conductoribus praescribere condiciones, qui eas strictissime seruare obsiditi sunt. Quocirca si eas rumpere audent, videndum, an poena adiecta sit in casum, si contra eas ageretur; tunc haec imponitur illis. Si non adiecta, arbitraria poena eos coercere potest Dominus territorialis pro circumstantiis aggravantibus seu mitigantibus, graui aut mitiori. Quin eos ulterius exercitium datae concessionis plane prohibere eosque ex vniuerso territorio suo relegare sine dubio potest. Quicumque enim concessio priuilegio abutitur, eo indignus est, et priuari omnino potest, et merito aufertur beneficium ei, qui legem certam sibi tanquam conditionem sine qua non praescriptam seruare negligit, conductiones autem contra eas initae ipso iure nullae atque inuvalidae sunt, et conductus statim restitui, et si iam transportatus fuerit, sumptibus conductorum remitti debet, qui insuper poena arbitraria pecuniaria, vel etiam pro re nata corporis afflictiua affici possunt, cum forte Domino territoriali delectus plane inhibere non lubet.

Quoad modum procedendi, in quibusdam territoriis salutariter dispositum est, quemcunque nouiter conductum, antequam transportetur, se sistere debere coram Duce, qui in loco copiis praest, quo facto interrogati libere respondere debent, an voluntate sua libera alienam militiam suscipiant aut inuiti ad eam exacti sint, et in hoc casu statim liberi dimittuntur, nullusque pro rite conquisito habetur nisi quem Dux iste pro tali declarauerit. Haec disquisitio in terris Hannoueranis exstat vi edicti de 1705. n). Eadem etiam in ciuitate Hamb. praecepta est. Haec ubi deficit, conductique iam actu transportati sunt, tunc is qui summam rerum conductitiarum directionem

n) corpus iuris milit. T. I. p. 886. КІРСННОГ С, I, §. I, §. 19.

nem habet per litteras requiritur, de remittendis his illicite conquisitis et sicut in thesi hoc omnibus principiis iuris summopere convenit, sic et in praxi strictissime obseruatur, eiusmodi homines statim in patriam remitti. Huic dignitati praeest apud exercitum Sacrae Caes. Maiestatis Princeps Nassau - Vfsingensis, qui Francofurti ad Moenum residet.

A quo adhuc anno praecedenti filius ciuis Hamb. illicite conquisitus gratiosissimo modo remissus fuit. Non minus et vt ibidem hoc ipso anno metator frumenti ciuitati sacramento obstrictus a conductoribus Borussiais illicite conquisitus post requisitionem factam illico liberabatur.

T H E S E S.

*I*us delectus alienos recipiendi est plane liberum omnium statuum Imperii.

II.

*L*iberæ Imperii Ciuitates omnimodam superioritatem territorialem habent.

III.

*L*egati exemptionem a iurisdictione loci, ubi resident, ex generali renunciatione expressa aut praesumta omnium gentium Europæarum adepti sunt.

IV.

*C*onductoribus militum iura legatorum non competunt.

VII.

V.

*Conductores militum delinquentes forum sortiuntur in loco
ubi delinquent.*

VI.

*Ratificatio confessionis per territionem verbalem extortae ne-
cessaria est.*

VII.

*Ob ignorantiam eius, contra quem praescribitur, praescri-
ptio non rescinditur.*

VIII.

*Pacta familiarum illustrium successoria confirmatione Caesa-
rea haud indigent.*

IX.

*Subhastatio in alienatione rerum minoris de necessitate
non est.*

X.

*Maritus rem in dotem aestimato datam, et deteriozem fa-
ctam reddere potest.*

XI.

XI.

In praescriptione actionum bona fides non requiritur.

XII.

*Sumptus necessarii in re, sub pacto de retrouendendo vendita,
facti, retrouendenti restitui debent.*

XIII.

XIV.

XV.

XVI.

XVII.

ERRATA.

In prooem. pag. VIII. lin. 10. pro: e a iuveni, lege: et a iuvene. — pag. 5.
 l. 17. p. promittit, l. promittat. — pag. 7. l. 17. p. qui l. qui. — pag. 17.
 not. m) p. R. 7. l. R. I. — pag. 20. not. z) l. vlt. p. Wasstücke l. Wasstücke.
 — pag. 21. not. c) l. 6. p. pef. Rondens l. Respondens. — p. circularis l.
 circularis. — pag. 23. l. 8. p. deprimendos l. deprimendas. — pag. 26. l. pen.
 p. par percipere queat l. parte percipere queat. — pag. 29. l. 13. p. aget l. agat.
 — pag. 32. not. u) p. R. 7. l. R. I. — pag. 33. l. pen. p. puberem l. puberum.
 — pag. 34. not. a) l. vlt. p. volantairs l. volontairs. — pag. 37. l. 15. p. omit-
 tere l. amittere. — pag. 41. l. 4. ab inf. p. more l. morte. — pag. 47. l. 13. 14.
 p. mandati inhibitoriis spretas l. mandatis inhibitoriis, spreta. — l. 24. p.
 euenit e vt l. euenit vt. — pag. 49. l. 22. p. Halsat, l. Halsat. — pag. 50. not.
 b) p. f Voet l. I. Voet. — pag. 51. l. 9. p. leat l. valeat. — l. vlt. p. nexus l.
 nexu. — not. c) p. Miegius l. Mingius. — p. 52. l. 7. p. definitione l. defini-
 tiuae. — l. 11. p. ii l. ei. — not. h) p. custodi l. custodia. — p. de de pignor. l.
 de pign. — pag. 53. l. 6. p. dignitatis l. dignitas. — not. k) p. Stryck VI. VII. l.
 Stryck V. M. — pag. 54. l. 4. p. territorium l. poenam. — l. 3. ab inf. p. ab
 hoc l. ab hac. — not. l) p. Vaet. de iura milit. l. Voet. de iure milit. — pag.
 55. l. 11. p. inferuientes l. inferuient. — l. 18. p. principum ipsum et subditas
 l. principem ipsum et subditos. — l. 19. p. vt si l. vt se. — l. 21. p. subissent
 l. subessent. — l. 23. p. officii l. officia. — l. 24. p. docet l. decet. — l. 27.
 p. qualescunque l. qualescunque. — pag. 56. l. 12. p. sanctas l. sanctos. —
 l. pen. p. quidem l. quidam. — l. vlt. p. has l. hos. — pag. 57. l. 5. ab inf. p.
 Principes l. Principis. — pag. 58. l. I. p. R. 7. l. R. I. — l. 5. 6. p. jedent
 Statt einen Stattmeister l. jeden Rott einen Rottmeister. — not. t) p. R.
 7. l. R. I. — pag. 59. not. u) l. 3. p. Uherkommen l. herkommen. — pag. 60.
 l. 12. p. Ducis l. Duces. — not. y) p. Pechner l. Pachner. — pag. 61. l. 5.
 p. necessarium duci comprobatum esse l. necessarium comprobatum esse. — not.
 z) p. Pechner l. Pachner. — not. a) l. I. p. gestalten, dem l. gestalten denn.
 — l. 4.

— l. 4. p. in andern Verbo nicht l. in andern nicht. — pag. 62. l. 15. 16.
p. quam consilium infirmiores l. quam infirmiores. — not. c) l. 2. p. Werbe-
stueren l. Werbofficier. — l. 6. p. Eo ipsa l. Eo ipso. — l. 10. p. Werbungß
Recht in der l. Werbungß Recht. In der. — pag. 63. l. 6. p. ciuitatibus
Imp. est l. ciuitatibus imp. esto. — l. 8. p. ab, aliis l. ab aliis. — l. 11. p. in-
iustitia, ex l. iniustitia ex. — pag. 64. p. namquam l. numquam. — l. 3. p.
acciderat l. occiderat — l. 6. p. considerent l. considerant. — not. h) p. die
Kriegskanzley l. Deutsche Kriegskanzley. — pag. 65. l. 10. p. renunciandam
l. renunciandam. — §. 55. notam i) lege in finem si. — §. 56. l. 6. p. prae-
fecta l. praefectis. — pag. 68. l. 6. ab inf. p. exacti l. adacti. — l. 4. ab inf. p.
disquisitio l. disquisitio. — pag. 69. l. vlt. p. Boruffiais l. Borufficis.

ULB Halle

003 341 992

3

M. J. 1120.6.
4, 278.

DISSERTATIO INAUGURALIS IVRIS PVBLICI
DE 1783,9
IVRE DELECTVS
IN SACRO ROMANO
IMPERIO.

QVAM
SVB AVSPICIIS REGIIS
CONSENSV ET AVCTORITATE
ILLVSTRIS ICTORVM ORDINIS
PRO
LICENTIA
SVMMOS IN VTROQVE IVRE HONORES RITE ET LEGITIME
CAPESSENDI

D. XXX. MAY. 1783

H. L. Q. C.

PVBLICE DEFENDET

WILHELMVS SCHLÜTER
HAMBVRGENSIS.

GOETTINGAE,
LITTERIS IOH. CHRIST. DIETERICH
ACAD. TYPOGR.

